

Τα μετόχια του Οροπεδίου Λασιθίου επί Ενετοκρατίας

Του Εμμ. Ν. Μπελιβάνη, συνταξιούχου δάσκαλου

Περιεχόμενα:

- Γενικά
- Απαγόρευση κατοίκησης του Οροπεδίου Λασιθίου
- Αρση της απαγόρευσης
- Ξανακατοίκηση του Οροπεδίου
- Απογραφές πληθυσμού των μετοχιών και χωριών του Οροπεδίου Λασιθίου από τη Βενετοκρατία έως σήμερα.
- Μετόχια που δημιουργήθηκαν επί Ενετοκρατίας μετά το 15ο αιώνα.
- Μετόχια του Οροπεδίου Λασιθίου επί Ενετοκρατίας που σώζονται σαν τοπωνύμια.
- Πίνακας μετοχιών που παρέμειναν ως τοπωνύμια-πληθυσμιακή εξέλιξή τους.
- Μετόχια του Οροπεδίου Λασιθίου που εξελίχθηκαν στα σημερινά χωριά.
- Πίνακας χωριών και οικισμών της επαρχίας Λασιθίου με την πληθυσμιακή εξέλιξή τους από τη Βενετοκρατία και μετά.
- Άλλες παρατηρήσεις
- Ιερές Μονές στο Οροπέδιο Λασιθίου.
- Θεομηνίες και επιδημίες
- Συμπεράσματα

ΓΕΝΙΚΑ

Ως γνωστόν, την 4/4/1204 μ.Χ. η Κωνσταντινούπολη έπεσε στα χέρια των Σταυροφόρων ή Σταυροφθόρων, όπως ονομάζονταν από τους Βυζαντινούς. Σώθηκαν μόνο ελάχιστες επαρχίες.

Το πώς έγινε αυτό και πώς έφθασε η άλλοτε πανίσχυρη Βυζαντινή Αυτοκρατορία σ' αυτό το κατάντημα με τ' αλληλοφαγώματα και τα τρομερά λάθη των Βυζαντινών Αυτοκρατόρων, είναι γνωστά από την Ιστορία.

Οι Σταυροφόροι μοίρασαν τότε την απέραντη αυτοκρατορία μεταξύ τους.

Η Κρήτη έπεσε στο μερίδιο του Λομβαρδού Μαρκησίου του Μομφεράτου Βονιφάτιου, που ονομάστηκε βασιλιάς της Θεσσαλονίκης.

Ο Βονιφάτιος για να χαρεί την βασιλεία του ανενόχλητος, μεταβίβασε το έτος 1204, με συμβόλαιο επίσημο που υπογράφηκε στην Ανδριανούπολη, την κυριότητα της Κρήτης στους Ενετούς αντί (1000) χιλίων μαρκών καθαρού αργύρου, που άξιζαν εβδομήντα πέντε χιλιάδες (75.000) χρυσά φράγκα.

Η μάρκα ήταν μονάδα βάρους 238,5 γραμμάρια. Η Κρήτη δηλαδή, πουλήθηκε στην εξευτελιστική τιμή των 238,5 κιλών αργύρου.

Οι Ενετοί, πήραν τα χωράφια των Κρητικών, τα οικειοποιήθηκαν και παράλληλα τους κακομεταχειρίζονταν.

Οι Κρητικοί, ένας λαός φιλελεύθερος, δεν μπορούσαν ν' ανεχθούν αυτές τις ταπεινώσεις των κατακτητών και άρχισαν ν' αντιδρούν έντονα και να τους παρενοχλούν από τα πρώτα κιόλας χρόνια με εξεγέρσεις, δολιοφθορές και άλλα διάφορα.

Το Οροπέδιο Λασιθίου, λόγω της ευφορίας του και της φυσικής του οχυρότητας, ήταν ο τόπος απ' όπου άρχιζαν πολλές επαναστάσεις ή όπου κατάφευγαν οι επαναστάτες και οι αποκηρυγμένοι. Δίκαια το ονόμασαν "αγκάθι στην καρδιά της Βενετίας". Γνωστές είναι οι επαναστάσεις των Αγιοστεφανιτών το 1212, των Χορτατσών το 1273, των Καψοκαλύβων το 1341, και των αδελφών Καλλέργη το 1363, που ξεκίνησαν όλες από το Οροπέδιο Λασιθίου.

ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΤΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ

Οι φεουδάρχες Ενετοί του Λασιθίου παρενοχλούμενοι διαρκώς, αναγκάστηκαν να το εγκαταλείψουν. Τότε, για να μην βρίσκουν άσυλο οι επαναστάτες στο Λασιθί, ο Δούκας του Ηρακλείου εισηγήθηκε στο Συμβούλιο των Ευγενών να κηρυχθεί το Λασιθί τόπος ακατοίκητος (1293). Παράλληλα, εξεδόθη άλλο διάταγμα της ενετικής γερουσίας το οποίο απαγόρευε στους Ενετούς να παντρεύονται Κρητικοπούλες. Οσοι παρανομούσαν, έχαναν τον φεουδό τους. Αυτό βέβαια δεν εφαρμόστηκε ποτέ.

Το Οροπέδιο Λασιθίου βέβαια, με το αδούλωτο φρόνημά του δεν συμμορφώθηκε στις απειλές και τότε η Βενετία με νέο νόμο πιο σκληρό, διέταξε το έτος 1343 την ερήμωσή του, το γκρέμισμα όλων των σπιτιών (δεν άφησαν πέτρα πάνω στην άλλη), το

ξερίζωμα όλων των οπωροφόρων δέντρων και των αμπελιών. Οποιος συλλαμβανόταν να μένει μέσα στην απαγορευμένη ζώνη του Λασιθίου, ή να βόσκει τα ζώα του, του έκοβαν το ένα πόδι ή τον σκότωναν. Ετσι, οι κάτοικοί του κατέφυγαν στα χωριά των όμορων επαρχιών κι εγκαταστάθηκαν σ' αυτά μόνιμα. Να γιατί δεν σώζεται στο Λασίθι τίποτα το βυζαντινό, ούτε ονόματα χωριών, ούτε τοπωνύμια. Τα μοναδικά βυζαντινά λείψανα, είναι η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στο Αγουστί χωριό, κοντά στο σημερινό χωριό Άγιος Γεώργιος, η εκκλησία του Αγίου Σεργίου και Βάκχου στο νεκροταφείο του χωριού Γερωντωμουρί (σημερινό Αγ. Χαράλαμπος) και η εκκλησία της Αγίας Άννας στο νεκροταφείο του Τζερμιάδου, η οποία πριν από 50 περίπου χρόνια κακώς κατεδαφίστηκε και στην θέση της ανεργέθηκε άλλη μεγαλύτερή της. Η παραπάνω απαγόρευση κράτησε πάνω από 200 χρόνια.

ΑΡΣΗ ΤΗΣ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗΣ

Τον 15ο αιώνα, άρχισε να πέφτει στην Κρήτη πείνα, λόγω της αφορίας των δημητριακών και οι Ενετοί δεν μπορούσαν να θρέψουν ούτε τα στρατεύματά τους, που διαρκώς πλήθαιναν στο νησί φοβούμενοι την κατάληψή της από τους Τούρκους. Τότε, ο Δούκας του Ηρακλείου, εισηγήθηκε στη Βενετία ότι δεν υπήρχε πια λόγος να μένει ακαλλιέργητος ο εύφορος αυτός τόπος, το Λασίθι, εφόσον τα πράγματα είχαν ησυχάσει. Καλό θα ήταν λοιπόν, ν' αρχίσει να σπέρνεται ο τόπος από τη διοίκηση των Ενετών ή να ενοικιάζεται.

Γιατί δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι το Λασίθι θεωρούνταν ανέκαθεν ο σιτοβολώνας της Κρήτης. Πετύχαινε ακόμη και τις χρονιές που λόγω ανομβρίας ή άλλων αιτιών αποτύγγαναν τα σιτηρά στην υπόλοιπη Κρήτη. Ετσι, βγήκε και η παροιμία "αν πετύχει το Λασίθι, κακόν το 'παθε η Κρήτη". Δεν μπορούσε λοιπόν να μένει ακαλλιέργητο ενώ η Κρήτη πεινούσε! Ετσι, στις 30 Νοεμβρίου 1514, ανεκλήθηκε το απαγορευτικό διάταγμα κι επιτράπηκε ξανά η καλλιέργειά του.

Το Λασίθι όμως, με την πολυετή ακαλλιεργησία του, είχε γίνει ένα απέραντο λιβάδι που για να καλλιεργηθεί, έπρεπε να αποστραγγισθεί και να εκχερσωθεί. Τότε η Βενετία έστειλε μηχανικούς έμπειρους σε αποστραγγιστικά έργα και χάραξαν και άνοιξαν τις "Λίνιες" που σώζονται ακόμη και σήμερα, και αποστραγγίστηκε ο κάμπος.

ΞΑΝΑΚΑΤΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ

Υστερα απ' όλα αυτά, η Βενετία, επέτρεψε σ' όσους ήθελαν να βγουν στο οροπέδιο να παχτώσουν (ενοικιάσουν) όση γη μπορούσαν να καλλιεργήσουν. Παράλληλα, έφερε κι εκείνη Πελλοπονήσιους φίλους της από την Μονεμβασιά και το Ναύπλιο για να τους ανταμείψει για την φιλική στάση τους απέναντί της τα χρόνια της Ενετοκρατίας και τους μοίρασε μεγάλες εκτάσεις στο Οροπέδιο να τις καλλιεργούν με την υποχρέωση να της παραδίδουν το ένα τρίτο της σοδειάς τους. Αξίζει ν' αναφέρουμε εδώ, ότι τα έσοδα του Δημοσίου από τα παχτωτικά, έφθαναν ενίοτε στα δέκα έξι χιλ. μουζούρια δημητριακά και ότι το Λασίθι δεν αποτέλεσε ποτέ Καστελανία (επαρχία), αλλά υπαγόταν απευθείας στο Δούκα.

Στους αγρότες που ανέβαιναν στο Λασίθι για καλλιέργειες, απαγόρευαν να χτίζουν κανονικά σπίτια και να δημιουργούν χωριά. Γι' αυτό, η παραμονή τους διαρκούσε όσο η σπορά ή ο θερισμός και τ' αλώνισμα. Αυτοί διέμεναν σε πρόχειρα σπίτια και καλύβες σε μικρούς οικισμούς τα λεγόμενα "μετόχια". Ετσι δημιουργήθηκαν 46 μετόχια πολλά από τα οποία πήραν τ' όνομά τους από τον πρώτο τους οικιστή (Τζερμιάδω από τον Τζερμιά, Φαρσάρω από τον Φαρσάρη κ.λ.π.). Αλλα απ' αυτά διατηρήθηκαν και εξελίχθηκαν αργότερα σε χωριά (Αγ. Γεώργιος, Τζερμιάδω, Αβρακόντε, Αγ. Κωνσταντίνος κ.λ.π.) και άλλα έσβησαν και διατηρούνται σήμερα τοπωνύμια (Αγουστί, Μόρος, Χώνος, Κερασά, Σαρακηνού, Αγία Πελαγία κ.λ.π.)

Το ότι ανέβαιναν καλλιεργητές από τις όμορες επαρχίες, φαίνεται και από τον κατάλογο των παχτωτών και οφειλετών προς τη Γαληνότατη Κυβέρνηση της Βενετίας (ιδέ Συμβολή στην Ιστορία της Κρήτης του Οροπεδίου Λασιθίου του ιστοριοδίφη Στέργιου Σπανάκη) όπως: Κανέτος, Ζουράρης, Πεδιώτης, Φούσκης, Σιλιγάρδος, Βλαστός, Σερέπετσης, Κοζύρης, κ.λ.π. που υπάρχουν σήμερα στην επαρχία Μερ/λλου.

Απογραφές πληθυσμού των μετοχιών και των χωριών του Οροπεδίου Λασιθίου από την Βενετοκρατία έως σήμερα.

Α' Επί Βενετοκρατίας

Οι απογραφές του πληθυσμού στην Κρήτη επί Βενετοκρατίας που έμειναν ιστορικές ήταν:

1. Του Καστροφύλακα το 1583. Αυτή αναφέρεται σε κατοίκους.

2. Του Φραγκίσκο Βασιλικάτα το 1630. Αναφέρεται σε σπίτια. Και οι δύο αυτές απογραφές ήταν πολύ ελλιπείς.

Άλλες απογραφές

Α' Επί Τουρκοκρατίας

1. Δύο χρόνια μετά την ολοκλήρωση της κατάληψης της Κρήτης από τους Τούρκους (1669) έγινε η πρώτη απογραφή (1671) με σκοπό να μάθουν οι νέοι κατακτητές με πόσο και με τί πληθυσμό είχαν να κάνουν.

Η απογραφή αναφέρεται σε χαράτσια.

Χαράτσι είναι τούρκικη λέξη που σημαίνει γενικά κεφαλικός φόρος. Στην απογραφή όμως αυτή εννοούσαν τους υπόχρεους σε κεφαλικό φόρο.

Η απογραφή του 1881. Αναφέρεται σε ψυχές όπως και οι επόμενες.

Β' Επί Αιγυπτιακής Αυτοκρατορίας (1830-1840)

Εγινε απογραφή το 1834 και αναφέρεται σε οικογένειες.

Γ' Επί Κρητικής Πολιτείας

Εγινε το 1800 και διατάχθηκε από τον πρίγκηπα Γεώργιο.

Δ' Με ελεύθερη Κρήτη ενωμένη με την Ελλάδα

Εγιναν το 1920, 1928, 1940, 1951, 1961, 1971, 1981, 1991 και το 2001.

Μετόχια που δημιουργήθηκαν επί Ενετοκρατίας μετά τον 15ο αιώνα.

Αβρακόντε, Αγ. Γεωργίου, Αγ. Κωνσταντίνου, Αγ. Αναργύρων, Αγ. Κυρίλλου, Αγουσί, Αλογόσπηλιοι, Αλέξανδρος (Αγ. Πελαγίας), Βασιλικού, Βίδων, Γαϊτανού, Γαϊδουρόμαντρα, Γερωντωμουρί, Εντιχτής (Χώνου), Καμινάκι, Καρδαμούτσα, Κάτω Μετόχι, Κερασά, Κλήμα, Κοντού, Κουδουμαλιά, Λαγού, Μαγατζέδες, Μαγουλά, Μαρμακέτω, Μόρος, Μούση, Μυγογιάννη, Πινακιανώ, Πλάτη, Σιδιακού, Σκαφίδια, Σπέρα, Ταπεινού Ορφανού, Τζερμιάδω, Τζόγια, Τσαγκαλοχώρι, Φαρσάρω, Φοραδάρη, Ψυχρό, Ωχρα.

Από τα παραπάνω μετόχια, άλλα έσβησαν, διαλύθηκαν ύστερα από κάποια χρόνια και διατηρούνται σήμερα ως τοπωνύμια και άλλα διατηρήθηκαν και εξελίχθηκαν σε χωριά. Σ' αυτά δεν αναφέρονται τα χωριά Μ. Λασίθι, Μ. Λασιθάκι, Μέσα Ποτάμοι, και Εξω Ποτάμοι γιατί δεν αναφέρονται σαν μετόχια.

Μετόχια του Οροπεδίου Λασιθίου επί Ενετοκρατίας που σώζονται σαν τοπωνύμια κατά αλφαβητική σειρά

1. Μετόχι Αγ. Ανάργυροι

Βρισκόταν νότια του συνοικισμού Μ. Λασιθάκι. Αναφέρεται στην απογραφή του Βασιλικάτα. Διαλύθηκε πολύ σύντομα. Στην θέση του σώζεται εκκλησία των Αγ. Αναργύρων, όπου γίνεται μεγάλο πανηγύρι 2 φορές το χρόνο.

2. Μετόχι Αγ. Κύριλλος

Το μετόχι βρισκόταν δυτικά του Ψυχρού, όπου σώζεται σήμερα η ομώνυμη εκκλησία, ένα από τα λίγα λείψανα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στο Λασιθί. Αναφέρεται στις απογραφές του Καστροφύλακα και του Βασιλικάτα, αλλά χωρίς κατοίκους.

3. Μετόχι Αγουσί

Βρισκόταν στους δυτικούς πρόποδες του λόφου Κεφάλα, του μοναδικού μέσα στον κάμπο του Λασιθίου. Αναφέρεται στις απογραφές του Βασιλικάτα και στην Τούρκικη του 1671. Φαίνεται ότι ήταν από τους μεγαλύτερους οικισμούς τα χρόνια εκείνα, αν κρίνουμε από το 4/στιχο που ακούγεται ακόμη και σήμερα.

*"Αγουσί χωριό
πόρτες ενενήντα δυο
πάνω στο χρόνο
κύρης και γιός"*

Είχε λοιπόν το μετόχι αυτό στην ακμή του 92 χαράτσια δηλαδή 350-400 κατοίκους προτού η φοβερή ασθένεια της πανούκλας (πανώλης) το ερημώσει μονοχρονίς.

Η ονομασία του οικισμού οφειλόταν στον πρώτο οικιστή του τον Αγουσί. Ο οικισμός αναφέρεται και σε τούρκικα έγγραφα. Υπήρχε μέχρι το 1780. Στη θέση του σώζεται η διμάρτυρη εκκλησία Αγίου Γεωργίου - Αγίου Νεκταρίου. Το κλίτος του Αγ. Νεκταρίου ανεγέρθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η εκκλησία του Αγ. Γεωργίου, ανακαινισμένη σήμερα, σώζεται από την Β' Βυζαντινή περίοδο, όπως αναφέρει η Ιστορία. Το προαύλιο της εκκλησίας, όπως και τα προαύλια των άλλων εκκλησιών της εποχής εκείνης, χρησίμευε και σαν νεκροταφείο. Ο υποφαινόμενος σα δάσκαλος του χωριού Αγ. Γεωργίου, το 1964 μαζί με τους μαθητές των ανωτέρων τάξεων του

σχολείου, δεντροφυτεύσαμε το χώρο αυτό με δασικά δέντρα. Κατά την εξόρυξη των λάκων ανακαλύψαμε αρκετούς ομαδικούς τάφους με ανθρώπινους σκελετούς.

Η Κρήτη, όπως θα πούμε και παρακάτω, εμαστιζόταν επί Ενετοκρατίας και επί Τουρκοκρατίας πολλές φορές από πανώλη (πανούκλα). Ποιά χρονολογία κατέστρεψε η πανώλη τον οικισμό είναι άγνωστο. Το μόνο γνωστό είναι ότι το χωριό σωζόταν μέχρι το 1780 μ.Χ. Σήμερα, σώζεται σαν τοπωνύμιο "στ' Αγουσί".

4 Μετόχι Αλογόσπηλιοι

Βρισκόταν ανατολικά του χωριού Τζερμιιάδω. Στο μέρος αυτό υπήρχαν πολλές σπηλιές, όπου οι κάτοικοι του μετοχίου σταύλιζαν και έτρεφαν τα άλογά τους, εξ ου και η ονομασία. Αναφέρεται στην απογραφή του Καστροφύλακα χωρίς κατοίκους. Οχι όμως και του Βασιλικάτα. Ασφαλώς θα είχε διαλυθεί νωρίς. Σώζεται ως τοπωνύμιο.

5. Μετόχι της Αλέξαινας

Βρισκόταν στο ανατολικό μέρος του Οροπεδίου. Κοντά του σώζεται η εκκλησία της Αγίας Πελαγίας. Αναφέρεται στις Ενετικές απογραφές κατοικημένο. Σήμερα ακούγεται ως τοπωνύμιο.

Το μετόχι αυτό, κατά την ταπεινή μου γνώμη, είναι το ίδιο το μετόχι της Αγίας Πελαγίας για τους εξής λόγους:

1. Το τοπωνύμιο της Αλέξαινας βρίσκεται στην κορυφή του βουνού και την εποχή που κτίζονταν τα μετόχια δε συνέτρεχαν λόγοι να χτιστεί εκεί ψηλά.

2. Στο εν λόγω τοπωνύμιο, δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι υπήρξαν κτίσματα.

3. Η πρόσβαση των καλλιεργητών στα χωράφια τους θα ήταν πολύ δύσκολη.

Αντιθέτως, στην Αγία Πελαγία υπάρχουν πολλές ενδείξεις παλαιών κτισμάτων. Από διασταυρωμένες δε πληροφορίες, στο μετόχι αυτό, παρόλο που δεν αναφέρεται στις Ενετικές απογραφές, κατοικούσαν πολλές οικογένειες μεταξύ των οποίων των Αγγελάκηδων και Παναγιωτάκηδων οι οποίες μετοίκησαν αργότερα στο μετόχι του Αγίου Γεωργίου. Οι Αγγελάκηδες μάλιστα κατοίκησαν σε ιδιαίτερη γειτονιά του μετοχίου "το χωριδάκι". Οι απόγονοί τους (των Αγγελάκηδων) μετοίκησαν κατά τον περασμένο αιώνα στην Γαρίπα Μονοφατίου και τη Βόνη Πεδιάδας, όπου προοδεύουν. Τα σπίτια τους στον Αγ. Γεώργιο είναι σήμερα ερειπωμένα. Στον Αγ. Γεώργιο έχει μείνει μόνο μια οικογένεια. Το μετόχι της Αγίας Πελαγίας ακούγεται σήμερα ως τοπωνύμιο.

6. Μετόχι Βασιλικού

Βρισκόταν ανατολικά του Αγ. Γεωργίου πάνω σε μια έξαρση του εδάφους. Αναφέρεται στις Ενετικές απογραφές κατοικημένο. Σήμερα σώζονται ερείπια των κατοίκων και ένα πηγάδι "στου Βασιλικού το πηγάδι". Στα χωράφια που βρίσκονταν τριγύρω, υπάρχουν πολλά τεμάχια κεραμικών σκευών. Σήμερα σώζεται ως τοπωνύμιο. "Στου Βασιλικού", "Του Βασιλικού ο πόρος".

7. Μετόχι των Βίδων

Βρισκόταν στην είσοδο της μονής Βιδιανής και σώζονται τα ερείπιά του. Πήρε την ονομασία του από τον πρώτο οικιστή του, το Βίδο. Από το όνομα του μετοχίου πήρε το όνομά της και η μονή. Η οικογένεια των Βίδων ασφαλώς υπήρξε πολύ μεγάλη. Στο μετόχι τους δεν κατοίκησαν άλλες οικογένειες. Το επίπεδο των Βίδων είναι Βενετσιάνικο. Σώζεται σήμερα στο χωριό Αγ. Κωνσταντίνος του Οροπεδίου ως Βιδάκης. Υπάρχει και στο Ηράκλειο. Οι Βιδάκηδες του Ηρακλείου ομολογούν ότι κατάγονται από τον Αγ. Κωνσταντίνο. Το μετόχι αναφέρεται στην απογραφή του Βασιλικάτα.

8. Μετόχι Γαϊτανού

Βρισκόταν στην δυτική πλευρά του χωριού Τζερμιιάδω, όπου, όπως αναφέρουν οι παλαιότεροι Τζερμιαδιανοί, υπήρχαν λείψανα κτισμάτων του. Σώζεται ως τοπωνύμιο. Αναφέρεται στην απογραφή του Βασιλικάτα, αλλά χωρίς κατοίκους.

9. Μετόχι Γαϊδουρόμαντρα

Βρισκόταν εκεί που είναι κτισμένο σήμερα το Κάτω Μετόχι. Πήρε την ονομασία του από τα πρόχειρα σπίτια (μάντρες) όπου διέμεναν με τα γαϊδαρομούλαρα οι αγωγιάτες που είχαν αναλάβει την μεταφορά των σιτηρών από τις δημόσιες αποθήκες των Ενετών (Μόρο και Μαγατζέδες) στις αποθήκες του Καστελίου Πεδιάδας.

Το μετόχι αναφέρεται στην απογραφή του Καστροφύλακα με αρκετούς κατοίκους. Διατήρησε την ονομασία του μέχρι το 1691. Το μετόχι δεν διαλύθηκε όπως πολλά άλλα, αλλά εξελίχθηκε σε χωριό, το σημερινό Κάτω Μετόχι.

10. Μετόχι Εντίχτης ή Χώνου (ιδέ Μετόχι Χώνου)

11. Μετόχι Καρδαμούτσα

Καρδαμούτσα λέμε σήμερα τις πηγές που ανοίγουν στην κοιλάδα μεταξύ των εκκλησιών Αγ. Γεωργίου και Αγίου Τίτου προς το σελί της Αμπέλου. Οι πηγές ανοίγουν, έτρεξε η Καρδαμούτσα λει ο λαός, όταν κατά τη διάρκεια του χειμώνα

πέσουν πάρα πολλές βροχές στο όρος Σελένα. Σ' αυτή την περιοχή πιθανόν να βρισκόταν το μετόχι της Καρδαμούτσας. Αναφέρεται στην απογραφή του Βασιλικάτα κατοικημένο. Σήμερα σώζεται ως τοπωνύμιο.

12. Μετόχι Κερασιά

Βρισκόταν μεταξύ Τζερμιάδω και Λαγού. Πήρε ίσως την ονομασία του από τις πολλές κερασιές που καλλιεργούνταν στην περιοχή και στα παλιά χρόνια. Αναφέρεται κατοικημένο κατά την απογραφή του Βασιλικάτα. Μετά την διάλυσή του, έμεινε ως τοπωνύμιο.

13. Μετόχι Κλήμα Βενέρη

Βρισκόταν ανατολικά του χωριού Αγ. Γεώργιος. Πήρε την ονομασία του από τα κλήματα αμπελιού που πρωτοφυτεύθηκαν στην περιοχή σε μεγάλη έκταση από τον Ενετό Βενέρη που κατοίκησε στην περιοχή μετά την άρση της απαγόρευσης. Απ' αυτόν πήρε το μετόχι την ονομασία του "του Βενέρη". Το μετόχι αναφέρεται στην απογραφή του Βασιλικάτα, αλλά χωρίς κατοίκους. Παρέμεινε ως τοπωνύμιο "στου Βενέρη" ή " στο Κλήμα". Και σήμερα ακόμη η περιοχή είναι κατάφυτη από κρασάμπελα.

14. Μετόχι Κοντού

Βρισκόταν Β.Α. του χωριού Αγ. Κωνσταντίνος. Πολλοί όμως ισχυρίζονταν ότι βρισκόταν εκεί που είναι σήμερα οι Καστελιανές στέρνες. Πρωτοκατοικήθηκε μετά το 1463. Γρήγορα όμως διαλύθηκε, γι' αυτό δεν αναφέρονται οι κάτοικοί του παρά μόνο στην απογραφή του Βασιλικάτα.

15. Μετόχι Μαγατζέδες

Βρισκόταν σε μικρή απόσταση δυτικά του χωριού Αβρακόντε. Τα χρόνια της Ενετοκρατίας ήταν έδρα φοροεισπράκτορα. Αυτός ήταν υπεύθυνος για τη συγκέντρωση στις αποθήκες του Δημοσίου, που είχαν ανεγερθεί εκεί, των σιτηρών φόρων των ενοικιαστών ή παχτιωτών του κάμπου. Αναφέρεται στις Ενετικές απογραφές με αρκετούς κατοίκους. Σήμερα δεν σώζεται τίποτα από τα κτίσματά του ούτε ίχνη αυτών. Όλος ο χώρος καλλιεργείται. Οι κάτοχοι των χωραφιών αναφέρουν πως παλαιότερα τα ηνία των αλειτριών τους έφεραν στο φως διάφορα τεμάχια πήλινων αγγείων και οστά από τάφους. Ο χώρος έχει μείνει σαν τοπωνύμιο. "Στους Μαγατζέδες". Η λέξη μαγατζές είναι αραβική και σημαίνει σιταποθήκη.

16. Μετόχι του Μόρο

Βρισκόταν Β.Α. του χωριού Αγ. Γεώργιος γύρω από την διμάρτυρη εκκλησία Αγ. Νικολάου - Αγ. Ιωάννη. Κτίστηκε μετά το 1463 από Βενετούς. Σ' αυτό κατοικούσε ο Ενετός διοικητής και φοροεισπράκτορας Μόρος, ο οποίος συγκέντρωνε σε μεγάλες σιταποθήκες τα σιτηρά φόρους από τους ενοικιαστές και παχτιωτές καλλιεργητές του Οροπέδιου.

Αναφέρεται στην απογραφή του Βασιλικάτα με λίγους κατοίκους. Πιθανόν να ήταν ο διοικητής με την οικογένειά του.

Κοντά στην εκκλησία, από την νότια πλευρά, ενθυμούμαι πως υπήρχαν τοίχοι, ερείπια των σπιτιών του μετοχιού και ένα πηγάδι. Σήμερα δεν σώζεται τίποτα. Το μετόχι ακούγεται σαν τοπωνύμιο. "Στου Μόρο".

ΘΡΥΛΟΙ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΕΤΟΧΙΟΥ

A. Τα χρυσαφικά του Αράπη

Η παράδοση αναφέρει ότι η Χατζή Τζαγκάραϊνα, μια παλιά κάτοικος του Αγίου Γεωργίου, πήγε ένα μεσημέρι στην τοποθεσία Μόρο και είδε έναν Αράπη να λιάζει πάνω στις ανάπλες πολλά χρυσαφικά. Η Χατζίνα φοβήθηκε τον Αράπη και τρομαγμένη γύρισε στο χωριό και ανάφερε το γεγονός. Τότε έτρεξαν πολλοί χωριανοί και πήγαν, αλλά δεν είδαν ούτε Αράπη, ούτε χρυσαφικά.

Ο φόβος της Χατζίνας ήταν ίσως δικαιολογημένος γιατί η σκληρότητα και η βαρβαρότητα των Αράβων (Σαρακηνών) ήταν τόσο μεγάλη, ώστε όχι μόνο υπήρξε το φόβητρο των μικρών παιδιών της Κρήτης ("θα σε φάει ο Αράπης", "θα σε πάρει ο Αράπης" κ.λ.π.) αλλά και επλάστηκαν πολλοί θρύλοι και παραδόσεις για Σαρακηνούς που ζουν σε χαλάσματα και σπηλιές.

Πρέπει να σημειωθεί εδώ, ότι οι Αραβες Σαρακηνοί κυρίαρχησαν την Κρήτη από το 824-961 μ.Χ. σαν κουρσάροι.

B. Η καμπάνα του Αη Γιάννη του Μόρο

Κατά την κατάληψη της Κρήτης από τους Τούρκους το 1669 μ.Χ. απαγορεύτηκαν οι καμπανοκρουσίες. Ο μουσουλμανικός φανατισμός δεν ανέχετο να διαλαλούν οι Χριστιανοί την πίστη τους με τις καμπάνες των εκκλησιών. Διατάχθηκαν λοιπόν οι Χριστιανοί, να κατεβάσουν τις καμπάνες και να τις παραδώσουν στους πασάδες. Σε πολλές όμως πόλεις και χωριά, αντί να τις παραδώσουν, τις έκρυψαν σε μυστικά μέρη όπου με το πέρασμα του χρόνου λησμονήθηκαν και έμεινε μόνο η παράδοση ότι κάπου βρίσκονται κρυμμένες.

Πολλοί μάλιστα πασάδες για ν' αποσπάσουν χρήματα από Χριστιανούς, τους κατηγορούσαν ότι είχαν κρυμμένη καμπάνα και οι καημένοι οι ραγιάδες για να γλιτώσουν τη ζωή τους που κινδύνευε, υποχρεώνονταν να καταβάλλουν το απαιτούμενο χρηματικό ποσό.

Τέτοιες κρυμμένες καμπάνες λέγεται ότι βρέθηκαν σε πολλά χωριά μετά τα μέσα του 19ου αιώνα, που επιτράπηκε στους Χριστιανούς να κρεμούν καμπάνες στις εκκλησίες τους.

Η παράδοση αναφέρει ότι υπήρχε στην εκκλησία του Μόρο καμπάνα επί Τουρκοκρατίας και ότι οι Χριστιανοί του χωριού Αγ. Γεωργίου την έκρυψαν σ' ένα πηγάδι, που σωζόταν πριν μερικά ακόμη χρόνια στην νότια πλευρά της εκκλησίας, έξω από τα τείχη της αυλής της.

Λέγεται ακόμη, ότι πολλοί ευσεβείς Χριστιανοί, την είχαν ακούσει να κτυπά, αλλά ποτέ δεν αποφάσισαν να ψάξουν και να την βρουν γιατί λειο ήταν στοιχειωμένη και δεν μπορούσαν.

Άλλη παράδοση αναφέρει ότι η καμπάνα βρίσκεται κρυμμένη στην Κεφάλα στη σπηλιά που είδε η Χατζίνα τον Αράπη να λιάζει τα χρυσαφικά του (οι πληροφορίες μου δόθηκαν από τον Εμμ. Ι. Τζιράκη ετών 85 το 1982).

17. Το μετόχι του Μούση

Βρισκόταν μεταξύ των χωριών Πλάτης και Γεροντωμουρί (Αγ. Χαράλαμπος). Στην απογραφή του Βασιλικάτα φέρεται κατοικημένο. Μετά ασφαλώς διαλύθηκε.

18. Μετόχι Μυγογιάννη

Βρισκόταν πιθανώς βόρεια του χωριού Μ. Λασιθίου, όπου είναι σήμερα το νεκροταφείο του χωριού. Αναφέρεται στην απογραφή του Βασιλικάτα κατοικημένο. Σήμερα ακούγεται ως τοπωνύμιο.

19. Μετόχι Σαρακηνού

Ασφαλώς βρισκόταν Ν.Α. του σημερινού οικισμού Μ. Λασιθάκι.

Αναφέρεται από το Βασιλικάτα κατοικημένο. Ο οικισμός διαλύθηκε γρήγορα. Τα σπίτια χάλασαν και έχουν γίνει οι πέτρες τους ένας σωρός, ένας τρόχαλος, γι' αυτό ακούγεται σήμερα ως τοπωνύμιο "του Σαρακηνού τον τρόχαλο". Η παράδοση αναφέρει ότι σε παρακείμενο σπήλαιο είχε κρυφτεί θησαυρός και ότι πολλοί κάτοικοι του μετοχιού είχαν κατεβεί στο σπήλαιο προς αναζήτησή του. Ας μην ξεχνάμε ότι τους Σαρακηνούς τους έχουμε συνδέσει και με κρυμμένους θησαυρούς.

20. Μετόχι Σιδιακού

Βρισκόταν μάλλον στην περιοχή του Μ. Λασιθίου. Αναφέρεται στην απογραφή του Βασιλικάτα χωρίς κατοίκους. Σήμερα ακούγεται ως τοπωνύμιο.

21. Μετόχι Σκαφίδια

Βρισκόταν στην ανατολική πλευρά του χωριού Τζερμιάδω κοντά στην εκκλησία του Αγίου Τρύφωνα. Αναφέρεται από το Βασιλικάτα κατοικημένο. Πήρε την ονομασία του από τα μακρόστενα σκαφίδια, που είχαν σκαλίσει οι κάτοικοι του μετοχιού σε κορμούς δέντρων, τα είχαν τοποθετήσει στην άκρη υπάρχουσας πηγής για να πίνουν νερό τα ζώα της γειτονιάς. Όπως με πληροφορούν, η πηγή υφίσταται και τα σκαφίδια έχουν αντικατασταθεί με τσιμεντένια όπου οι σημερινές γειτόνισσες πλένουν τα χοντρά ρούχα του νοικοκυριού τους.

Το μετόχι Σκαφίδια ενώθηκε αργότερα με το χωριό Τζερμιάδω και σήμερα ακούγεται ως τοπωνύμιο.

Η παράδοση αναφέρει ότι από την πηγή αυτή, που φημιζόταν για το ιαματικό νερό της, έπαιρνε νερό για πιόσιμο ο Κερήμ Αγάς, πασάς του Ηρακλείου τα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Εκείνος είχε διατάξει το μουχτάρη (πρόεδρο κοινότητας) του Τζερμιάδω να βάζει εναλλάξ αγγαρεία τους κατοίκους του χωριού να του μεταφέρουν με τα ζώα τους νερό της πηγής. Κάποτε ήρθε και η σειρά κάποιου με το όνομα Κοντογιάννη. Ο πονηρός Κοντογιάννης, για να κατέβει καβαλάρης μέχρι τον Καρτερό Ηρακλείου, δεν γέμισε τ' ασκιά από την πηγή, αλλά από ένα πηγάδι του Καρτερού, αμφιβόλου ποιότητας. Όταν έφτασε στο σπίτι του Αγά, παρατήρησε ο Αγάς ότι τ' ασκιά ήταν βρεγμένα απ' έξω. Στην παρατήρηση δε τί συμβαίνει, ο Κοντογιάννης το δικαιολόγησε ότι την νύχτα είχε απογούρα και δεν στέγνωσαν τ' ασκιά. Ο Αγάς κέρασε τον αγωγιάτη μια φακή και εκείνος ζήτησε ένα τάσι φρέσκο νερό. Ο Κοντογιάννης, ανήσυχος, έπιασε κουβέντα του Αγά. Ηθελε να περάσει κάποιος χρόνος για να διαπιστώσει ότι το νερό δεν θα τον πείραζε και θα γλίτωνε την ελνοοσία. Αφού πέρασε κάποιος χρόνος και δεν είχε πάθει τίποτε, έφυγε ευχαριστημένος. Όταν όμως έφτανε στα Δύο Αοράκια, είδε πως τον κυνηγούσαν δυο Τούρκοι με τα μπεγίρια τους. Κρύος ιδρώτας τον περιέλουσε από το φόβο του. Οι Τούρκοι έδωσαν στον αγωγιάτη ένα γράμμα του Αγά για το μουχτάρη και επέστρεψαν στο Ηράκλειο.

Το γράμμα έγγραφε να μην του ξαναπέψουν νερό απ' αυτή την πηγή. Φοβήθηκε ασφαλώς πως μια μέρα θα τον φαρμάκωναν. Ετσι, η πονηριά του Κοντογιάννη έγινε η αφορμή να απαλλαγούν οι Τζερμιαδιανοί από την κοπιαστική αγγαρεία του μουχτάρη.

21Α. Μετόχι Σπέρα

Βρισκόταν κοντά στο μετόχι του Φάμπρο δηλαδή κοντά στο σημερινό χωριό Καμινάκι. Ο Τζιάκομο Σπέρα ήταν Ενετός από το Ναύπλιο. Ένας απ' αυτούς που εγκατέστησε η Βενετία στο Λασίθι για να καλλιεργήσει χωράφια. Αναφέρεται από το Βασιλικάτα χωρίς κατοίκους. Πήρε το όνομά του από τον πρώτο οικιστή του Σπέρα.

22. Μετόχι Ταπεινού Ορφανού

Βρισκόταν κοντά στο μετόχι Γαΐδουρόμαντρα, το σημερινό Κάτω Μετόχι, μεταξύ του Κάτω Μετοχιού και Γεροντωμουρί (Αγ. Χαράλαμπος). Αναφέρεται στις απογραφές του Καστροφύλακα και Βασιλικάτα χωρίς κατοίκους. Μετά ασφαλώς εγκαταλείφθηκε. Κατοικήθηκε κατά πρώτο από κάποιον ονόματι Ορφανό από τον οποίο πήρε και το όνομά του. Το επίθετο σώζεται σήμερα στον Αγ. Χαράλαμπο, τον Αγ. Γεώργιο, τον Αγ. Κωνσταντίνο και το Μαρμακέτω.

23. Μετόχι Τζόγια

Βρισκόταν ίσως μεταξύ Πλάτης και Αγ. Χαράλαμπος ή μεταξύ Πλάτης και Ψυχρού. Πάντως, κοντά στην Πλάτη. Αναφέρεται και στις δυο Ενετικές απογραφές κατοικημένο. Πολλοί Πλατιανοί ισχυρίζονται ότι το οικογενειακό επίθετο των Λαγκωνάκηδων από την Πλάτη, προέρχεται από το επίθετο Τζόγιας. Ο Τζόγιας, από τον οποίο σαν πρώτο οικιστή του μετοχιού πήρε το όνομα το μετόχι, ήταν Καστελάνος και σ' αυτόν παραχωρήθηκαν από τους Ενετούς το 1545 πολλά χωράφια του Λασιθίου για καλλιέργειά τους. Καστελάνος = Επαρχος και Καστέλι = η έδρα του Καστελάνου. Το Λασίθι, αξίζει ν' αναφέρουμε, ότι δεν υπήρξε, δεν αποτέλεσε ποτέ Καστελανία. Ανήκε απ' ευθείας στο Χάντακα. Το μετόχι του Τζόγια αναφέρεται και σε Τούρκικα έγγραφα, επομένως διατηρήθηκε και μέχρι την Τουρκοκρατία.

24. Μετόχι Τσαγκαροχώρι

Δεν γνωρίζουμε πού ακριβώς βρισκόταν. Πολλοί Μεσαλασθιώτες ισχυρίζονται ότι βρισκόταν κοντά στο χωριό τους και ότι το όνομά του το πήρε από κάποιο χωριανό που ασχολιόταν με το επάγγελμα του τσαγκάρη. Αναφέρεται στην απογραφή του Βασιλικάτα κατοικημένο.

25. Μετόχι του Φοραδάρη

Βρισκόταν νότια του οικισμού Μ. Λασιθάκι, όπου σωζόταν για πολλά χρόνια ένα πηγάδι απ' όπου υδρευόταν το μετόχι. Αναφέρεται στις Ενετικές απογραφές ακατοίκητο. Σήμερα σώζεται ως τοπωνύμιο. "Στου Φοραδάρη το πηγάδι". Το μετόχι ακούγεται και του Βασμούδου.

26. Μετόχι του Χώνου

Βρισκόταν γύρω από την εκκλησία του Αγ. Γεωργίου στο Χώνο, όπου ο δρόμος προς του Τσούλη το μνήμα. Αναφέρεται στις απογραφές των Ενετών κατοικημένο. Ασφαλώς είναι ίδιο με το μετόχι του Α- Γιώργη του Εντίχτη.

27. Μετόχι Ωχρα ή Πλαϊδενό (Πλατιανώ)

Βρισκόταν όπου ο σημερινός οικισμός Πλατιανώ που σήμερα είναι ενωμένος με το χωριό Αγ. Γεώργιος. Το μετόχι πήρε την ονομασία του από το χρώμα της γης της περιοχής που μοιάζει με την ώχρα. Το μετόχι αναφέρεται στην απογραφή του Βασιλικάτα κατοικημένο. Για τον οικισμό του Πλατιανού βλέπε: μετόχι Αγ. Γεώργιος.

ΜΕΤΟΧΙΑ ΤΟΥ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΠΟΥ ΕΞΕΛΙΧΘΗΚΑΝ ΣΤΑ ΣΗΜΕΡΙΝΑ ΧΩΡΙΑ

1. Μετόχι Αναβρακόντε

Είναι το σημερινό χωριό Αβρακόντε. Αναφέρεται από την απογραφή του Καστροφύλακα (1583).

Η ονομασία προέρχεται ή από τον ευγενή Ενετό Κόντε που λεγόταν Αβραάμ (Αβραάμ + Κόντε = Αβρακόντε) ή από την κόρη του την Αύρα στην οποία λέγεται ότι παραχωρήθηκε το μετόχι (Αύρα + Κόντε = Αβρακόντε). Από Ενετικό έγγραφο του 1545, διαπιστώνεται ότι ο Κόντε Αβραάμ ήταν ο πρώτος Ναυπλιώτης οικιστής του μετοχιού που στάλθηκε από την Ενετική κυβέρνηση στο Λασίθι και του παραχωρήθηκε ένα μεγάλο τμήμα του κάμπου να το καλλιεργεί. Επομένως, το μετόχι κτίστηκε μετά το 1545. Το μετόχι δεν διαλύθηκε και είχε μια ανοδική πληθυσμιακή εξέλιξη. Από το 1881 ανήκε στον Δήμο Ψυχρού. Όταν καταργήθηκαν οι Δήμοι, υπήχθη στην κοινότητα Αγίου Γεωργίου μέχρι το 1928 οπότε απέκτησε δική του κοινότητα μαζί με το συνοικισμό της Κουδουμαλιάς μέχρι το 1998 οπότε καταργήθηκε η κοινότητά του και έκτοτε ανήκει στο Δήμο Οροπεδίου.

2. Μετόχι Αγ. Γεώργιος

Βρισκόταν στη θέση που βρίσκεται σήμερα το χωριό Αγ. Γεώργιος. Κτίστηκε ασφαλώς μετά το 1463, όταν οι Ενετοί επέτρεψαν την καλλιέργεια του κάμπου. Πιθανόν στο ίδιο μέρος να υπήρχε οικισμός επί υστεροβυζαντινής εποχής, ο οποίος καταστράφηκε ολοσχερώς από τους Ενετούς όταν διετάχθη η ερήμωση του Οροπεδίου (1293). Κάνω αυτή τη σκέψη γιατί η παράδοση αναφέρει ότι τριγύρω από τον υπάρχοντα και σήμερα στο κέντρο του χωριού τεράστιο ριζιμιό βράχο (χαράκι) υπήρχε ένας οικισμός που τον έλεγαν Χάρακα.

Όταν δημιουργήθηκε το μετόχι, εγκαταστάθηκαν σ' αυτό οι κάτοικοι των διαλυθέντων μετοχιών της περιοχής (Κλήμα, Βασιλικού και Αγίας Πελαγίας). Η παράδοση μάλιστα αναφέρει δυο οικογένειες του μετοχιού Αγ. Πελαγίας των Παναγιωτάκηδων και Αγγελάκηδων που μετοίκησαν και εγκαταστάθηκαν στο μετόχι του Αγ. Γεωργίου συμβάλλουσες και αυτές στην πληθυσμιακή του εξέλιξη και τη δημιουργία του χωριού. Η οικογένεια μάλιστα των Αγγελάκηδων, κατοίκησε σε ίδιο συνοικισμό που ονομάστηκε χωριδάκι ή "των Αγγελίδων". Ο συνοικισμός αυτός πλαισιώθηκε και από άλλες οικογένειες αργότερα. Οι οικογένειες αυτές των Αγγελίδων μετοίκησαν, εκτός από μια, σ' άλλες περιοχές εκτός Οροπεδίου (Βόνη Πεδιάδας, Γαρίπα Μονοφατίου, Ηράκλειο, Αθήνα) και τα σπίτια τους σώζονται ερειπωμένα.

Το χωριό Αγίος Γεώργιος ενώθηκε με τον συνοικισμό Πλατανιά τα μέσα του περασμένου αιώνα σε μια κοινότητα του Αγ. Γεωργίου. Γι' αυτό θα μιλήσουμε παρακάτω. Το χωριό ανήκε από το 1881-1900 στο Δήμο Ψυχρού.

Εκτοτε, μέχρι το 1998 έχει δική του κοινότητα. Από το 1998 ανήκει στον Δήμο Οροπεδίου Λασιθίου. Την ονομασία του την οφείλει στον προστάτη του.

3. Μετόχι Αγίου Κωνσταντίνου

Βρισκόταν στην ίδια θέση που βρίσκεται σήμερα το χωριό. Δημιουργήθηκε μετά τον συνοικισμό του Λασιθίου. Αναφέρεται στην απογραφή του Βασιλικάτα κατοικημένο και μάλιστα δεύτερο σε πληθυσμό στο Λασιθί (βλέπε πίνακα). Δική του κοινότητα απέκτησε το 1928. Από το 1998 ανήκει στο Δήμο Οροπεδίου.

4. Μετόχι Γεροντωμουρί (σημερινό χωριό Αγ. Χαράλαμπος)

Το μετόχι αυτό, όπως και το σημερινό χωριό, βρισκόταν σε μια έξαρση του εδάφους (μουρί) απ' όπου η θέα του κάμπου είναι θαυμάσια. Δημιουργήθηκε ασφαλώς από τους μετοικήσαντες κατοίκους του διαλυθέντος πολύ νωρίς μετοχιού "του Ταπεινού Ορφανού" που δεν αναφέρεται σε καμία Ενετική απογραφή. Το επίθετο όμως "Ορφανού", σώζεται σήμερα στο χωριό αυτό, όπως και στα χωριά Αγ. Γεώργιο, Αγ. Κωνσταντίνο και Μαρμακέτω. Αναφέρεται στην απογραφή του Καστροφύλακα και στις μετέπειτα απογραφές. Η πληθυσμιακή εξέλιξή του ήταν πάντα ανοδική, αν εξαιρέσουμε τις τελευταίες απογραφές. Από τις συστάσεις των κοινοτήτων, ανήκε στην κοινότητα Κάτω Μετοχιού. Το 1961 του δόθηκε η ονομασία Αγ. Χαράλαμπος. Σήμερα ανήκει στο Δήμο Οροπεδίου.

5. Μετόχι Καμινάκι

Βρισκόταν όπου βρίσκεται σήμερα το ομώνυμο χωριό. Λεγόταν μετόχι του Φάμπρο, που θα πει χαρκιάς, σιδεράς. Ο Φάμπρο ήταν Ενετός που έφτιαχνε και επιδιόρθωνε γεωργικά εργαλεία. Πήρε την ονομασία του όχι από τον πρώτο οικιστή του, αλλά από τα καμίνια (ασβεστοκάμινια και καρβουνοκάμινια) που έφτιαχναν οι κάτοικοί του. Ως μετόχι του Φάμπρο δεν αναφέρεται ούτε στις Ενετικές ούτε στις άλλες απογραφές, με το όνομα όμως Καμινάκι, αναφέρεται και από τον Καστροφύλακα και από το Βασιλικάτα, αλλά ακατοίκητο. Κατοικημένο φέρεται στην Τούρκικη απογραφή του 1671, όπως και στις μετέπειτα. Το 1881 αναφέρεται στο Δήμο Ψυχρού όπως και το 1900. Το 1928 έχει δική του κοινότητα μέχρι το 1998 οπότε υπάγεται στο Δήμο Οροπεδίου Λασιθίου.

6. Μετόχι Κάτω Μετόχι

Βρισκόταν εκεί που είναι σήμερα το χωριό. Είναι το μοναδικό που διέσωσε την ονομασία του. Στην θέση του είχε δημιουργηθεί μετά τον εποικισμό του Λασιθίου, ένας μεγάλος οικισμός που λεγόταν Γαϊδουρόμαντρα. Ο οικισμός που είχε πρόχειρα σπίτια σαν Κρητικές μάντρες, χρησίμευε στους αγωγιάτες που μεταφέρναν τα σιτηρά φόρους και δικαιώματα του Ενετικού κράτους από τις κρατικές αποθήκες του Μόρο και των Μαγατζέδων στις άλλες κρατικές Ενετικές αποθήκες του Καστελίου Πεδιάδας. Στο μετόχι αυτό διανυκτέρευαν με τα γαϊδουρομούλαρά τους για να κονταίνουν τη διαδρομή. Το μετόχι διατήρησε την ονομασία Γαϊδουρόμαντρα μέχρι το 1691. Αναφέρεται κατά την απογραφή του Καστροφύλακα σαν ένα από τα μεγαλύτερα μετόχια του Οροπεδίου.

Την ονομασία Κάτω Μετόχι την πήρε το 1842. Από το 1881 έως το 1900 ανήκε στο Δήμο Ψυχρού. Το 1928 απέκτησε δική του κοινότητα στην οποία υπαγόταν και ο

συνοικισμός Γερωντωμουρί (Αγ. Χαράλαμπος). Μετά το 1998 ανήκει στον Δήμο Οροπεδίου Λασιθίου.

7. Μετόχι Κουδουμαλιά

Βρισκόταν στο ίδιο μέρος που βρίσκεται σήμερα ο ομώνυμος συνοικισμός. Πήρε το όνομά του από το φυτό Κράταιγιος ο αγαρόλος κοινώς Κουδούμαλος (Αντρικοκιά) που αφθονούσε από τότε στην περιοχή του. Κτίστηκε ασφαλώς προτού να γίνει η απογραφή του Καστροφύλακα (1583) αφού τότε αναφέρεται κατοικημένο. Στην Αιγυπτιακή απογραφή του 1834 είχε μαζί με τον Αβρακόντε, τον Πλατιανό και τον Αγ. Γεώργιο, 100 Χριστιανικές οικογένειες. Το 1881 μέχρι το 1900 ανήκε στο Δήμο Ψυχρού. Το 1928 ανήκε στην κοινότητα Αγ. Γεωργίου και από το 1940 και εξής, στην κοινότητα Αβρακόντε. Από το 1998 ανήκει στο Δήμο Οροπεδίου.

8. Μετόχι Λαγού

Βρισκόταν όπου σήμερα το ομώνυμο χωριό Λαγού. Η ονομασία του οφείλεται στον πρώτο οικιστή του που είχε το επώνυμο "Λαγός". Το επίθετο αυτό δεν σώζεται ούτε στο χωριό Λαγού, ούτε σ' άλλο χωριό του Οροπεδίου. Σώζεται όμως στο Ηράκλειο, στο Ρέθυμνο και στην Ιεράπετρα. Στην απογραφή του Καστροφύλακα αναφέρεται ακατοίκητο, ενώ στην απογραφή του Βασιλικάτα φέρεται κατοικημένο.

9. Μετόχι Μαγουλά

Βρισκόταν όπου και το ομώνυμο σήμερα χωριό Μαγουλάς. Πήρε την ονομασία του από τον πρώτο οικιστή του τον Μαγουλά. Πολλοί ισχυρίζονται ότι την ονομασία του την οφείλει από τη θέση που είναι κτισμένο, που μοιάζει σαν μάγουλο. Διότι, στα λατινικά Magulum σημαίνει παρειά, μάγουλο. Υπήρξε ένα από τα μεγαλύτερα μετόχια του Οροπεδίου, αφού στη απογραφή του Βασιλικάτα αναφέρεται από τα πρώτα σε πληθυσμό. Με το επίθετο Μαγουλάς δεν υπάρχει κανείς στο χωριό, αλλά ούτε σ' άλλα χωριά του Οροπεδίου. Αξίζει εδώ να μνημονεύσουμε ότι επί Τουρκοκρατίας, γύρω στο 1720 ζούσε τα καλοκαίρια στο Μαγουλά ο περιβόητος πασάς Ζάδε Αχμέτ ο ενοικιαστής του φόρου, ο μουκατατζής, ο οποίος με τους άδικους και παράνομους φόρους που εισέπρατε από τους καλλιεργητές, απέκτησε τόση περιουσία ώστε να θεωρείται ο πλουσιότερος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας τουλάχιστον στην Κρήτη. Είχε όμως κακό τέλος. Το μετόχι, από το 1881 έως και το 1900 ανήκε στον Δήμο Ψυχρού. Από το 1928 έως το 1998 ανήκε στην κοινότητα Ψυχρού και έκτοτε ανήκει στον Δήμο Οροπεδίου.

10. Μετόχι Μαρμακέτω

Βρισκόταν όπου βρίσκεται σήμερα το ομώνυμο χωριό. Πήρε την ονομασία του από τον πρώτο οικιστή του τον Μαρμακιώτη ή Μαρμακέτη. Αναφέρεται στην απογραφή του Βασιλικάτα κατοικημένο. Το 1881 ενώθηκε με το μετόχι Φαρσάρω και ανήκαν μαζί στον ίδιο Δήμο, το Δήμο Τζερμιάδω. Το 1920 απέκτησαν δική τους κοινότητα μέχρι το 1998. Εκτοτε, ανήκει στον Δήμο Οροπεδίου. Είναι η γενέτειρα του θρυλικού Κρητικού ήρωα Μανόλη Καζάνη που έδρασε επί Τουρκοκρατίας.

11. Χωριό Μέσα Λασιθί

Δεν αναφέρεται στις Ενετικές απογραφές. Για πρώτη φορά αναφέρεται στην Τούρκικη απογραφή του 1671. Το 1881 αναφέρεται σαν χωριό που ανήκει στον Δήμο Τζερμιάδω, όπως και σήμερα. Ανατολικά του χωριού βρίσκεται ο συνοικισμός Σμαΐλιανώ, που ανήκε στην κοινότητα Μ. Λασιθίου μέχρι το 1998 και έκτοτε όπως όλοι οι συνοικισμοί και τα χωριά του Οροπεδίου, στον Δήμο Τζερμιάδω. Στο Σμαΐλιανώ, είχε την έδρα του ο Τούρκος Γερλή Αγασή Ισμαήλ Αγάς, που εισέπρατε τους φόρους του Ανατολικού Οροπεδίου για την Τούρκικη Κυβέρνηση. Απ' αυτόν πήρε ο συνοικισμός την ονομασία του.

12. Μέσα Λασιθάκι

Οικισμός που ανήκε πάντοτε στην κοινότητα Μ. Λασιθίου. Στις απογραφές 1583, 1630, και 1671 δεν αναφέρεται καθόλου. Για πρώτη φορά αναφέρεται στην απογραφή του 1900 και έκτοτε αναφέρεται ανελλιπώς. Σήμερα ανήκει στον Δήμο Οροπεδίου.

13. Μετόχι Πινακιανώ

Βρισκόταν όπου και το ομώνυμο σήμερα χωριό. Αναφέρεται για πρώτη φορά στην Αιγυπτιακή απογραφή του 1834 με αρκετές οικογένειες. Το όνομά του το πήρε από τον πρώτο οικιστή του τον Πινακιανό. Από το 1881 μέχρι το 1900 ανήκε στον Δήμο Τζερμιάδω και από το 1951 ανήκε στην κοινότητα Λαγού μέχρι το 1998. Εκτοτε, ανήκει στον Δήμο Οροπεδίου.

14. Μετόχι Πλατιανώ

Η αρχική ονομασία του μετοχιού ήταν Ωχρα από το χρώμα του εδάφους της περιοχής. Αναφέρεται από το Βασιλικάτα και εξής. Σ' αυτή μάλιστα την απογραφή αναφέρεται ως Ωχρα ή Πλαθιανώ. Μετόχι κατοικημένο. Στην απογραφή του

Καστροφύλακα αναφέρεται, αν και ακατοίκητο, ως Μετόχι Πλαϊτανό που υποθέτει ότι ήταν ο πρώτος οικιστής του.

Η παράδοση δεν απέχει πολύ από αυτή την άποψη. Αυτή αναφέρει ότι στην Β.Α. πλευρά του λόφου Πετροκαλύβα, υπήρχαν από παλαιότερα πηγές, που λόγω των πολλών βροχοπτώσεων και χιονοπτώσεων, έτρεχαν χειμώνα – καλοκαίρι μιας κουτσουνάρας (υδρορροής) νερό δυνάμενο να κινήσει νερόμυλο. Οι πηγές που σώζονται ακόμη και σήμερα, έδωσαν στην περιοχή το όνομα “Κουτσουνάρι”. Σ’ αυτό το μέρος μετοίκησαν ορισμένοι προοδευτικοί κάτοικοι από το μετόχι του Οροπεδίου Πλάτη και έφτιαξαν νερόμυλο, όπου άλεθαν οι κάτοικοι της περιοχής τα σιτηρά τους. Οι πρώτοι αυτοί οικιστές από την Πλάτη, οι Πλατιανοί, έδωσαν στο μετόχι το όνομά τους. Το μετόχι Πλατιανώ είχε σοβαρή πληθυσμιακή εξέλιξη. Ενώθηκε με το χωριό Αγ. Γεώργιο σε μια κοινότητα, την κοινότητα του Αγ. Γεωργίου. Και σήμερα ακόμα αναφέρεται από τους Αγιοργιώτες ως Πλατιανώ ή Απάνω Χωριό, και ο Αγ. Γεώργιος ως Κάτω Χωριό. Στις απογραφές ξεχώριζε σαν ιδιαίτερο χωριό μέχρι το 1940. Από το 1881 μέχρι το 1900 αναφέρονται και τα δυο χωριά ανήκοντα στον Δήμο Ψυχρού. Η κοινότητα του Αγ. Γεωργίου είχε ανεξαρτησίας μέχρι το 1998. Εκτοτε, ανήκει στον Δήμο Οροπεδίου Λασιθίου.

15. Μετόχι Πλάτης

Βρισκόταν όπου και το ομώνυμο σήμερα χωριό. Στην απογραφή του Καστροφύλακα, αναφέρεται μετόχι Πλάτη του Σακελάρη, ακατοίκητο. Ο Σακελάρης ασφαλώς, ήταν κάποιος προύχοντας του μετοχιού που το επίθετό του διατηρείται στα χωριά Ψυχρό, Καμινάκι και Αγ. Κωνσταντίνο, όχι όμως στην Πλάτη. Στο μετόχι αυτό μετοίκησαν οι λιγοστοί κάτοικοι του μετοχιού: Ταπεινού Ορφανού που βρισκόταν ανάμεσα στο μετόχι Γαϊδουρόμαντρα και Πλάτης. Αναφέρεται και στην απογραφή του Βασιλικάτα, αλλά χωρίς κατοίκους. Το μετόχι εξελίχθηκε πολύ γρήγορα σε χωριό και η πληθυσμιακή του κατάσταση υπήρξε ανοδική. Στις απογραφές του 1881 και 1900 ανήκε στον Δήμο Ψυχρού. Εκτοτε, και μέχρι το 1940, ανήκε στην κοινότητα Ψυχρού. Το 1940 χωρίστηκε και αποτέλεσε δική του κοινότητα.

Από το 1998 ανήκει στον Δήμο Οροπεδίου Λασιθίου.

Το χωριό Πλάτη έχει αρχαιολογικό ενδιαφέρον γιατί με τις ανασκαφές που έκανε το 1913 η Αγγλική Αρχαιολογική Σχολή, βγήκαν στο φως τρία μινωικά κτίσματα της υστερομινωικής πρώτης και τρίτης περιόδου που υπολογίζεται ότι ήταν κάποιο μινωικό ανάκτορο.

16. Χωριό Εξω Ποταμοί

Δημιουργήθηκε ασφαλώς μετά τον εποίκισμό του Λασιθίου.

Δεν αναφέρεται στην απογραφή του Καστροφύλακα. Στην απογραφή του Βασιλικάτα αναφέρεται χωρίς κατοίκους και ανήκε στην επαρχία Μεραμβέλλου, όχι όμως σαν μετόχι. Κατοικημένο φαίνεται από το 1671 και εξής. Το 1881 και το 1900 αναφέρεται ν’ ανήκει στον Δήμο Τζερμιάδω. Το 1926 υπήρξε έδρα ομώνυμης κοινότητας στην οποία υπαγόταν ο συνοικισμός Μέσα Ποτάμων και Ρουσακιανά. Ο συνοικισμός Ρουσακιανά πήρε το όνομά του από τον πρώτο οικιστή του τον Ρουσάκη. Αναφέρεται σ’ όλες τις απογραφές μετά το 1671 κατοικημένο. Οι Έξω και Μ. Ποτάμοι, ανήκουν στον Δήμο Αγίου Νικολάου από το 1998 και μετά.

17. Οικισμός Μέσα Ποτάμοι

Οικισμός των Εξω Ποτάμων της επαρχίας Λασιθίου. Η ένωση του 2 οικισμών σε μια κοινότητα έγινε το 1926. Δεν αναφέρεται και ο οικισμός αυτός στην απογραφή του Καστροφύλακα. Αναφέρεται όμως στην απογραφή του Βασιλικάτα αλλά χωρίς κατοίκους. Όχι όμως σαν μετόχι του Λασιθίου. Από το 1671 και εξής, αναφέρεται σ’ όλες τις απογραφές κατοικημένος. Το 1920 μάλιστα, ήταν έδρα ομώνυμου αγροτικού Δήμου. Σήμερα, μαζί με το χωριό Εξω Ποτάμοι, και τον οικισμό Ρουσακιανά, ανήκει στον Δήμο Αγίου Νικολάου Λασιθίου.

Οι δυο οικισμοί Μέσα και Εξω Ποτάμοι, πήραν την ονομασία τους από τους πολλούς ποταμούς (ρυάκια) που υπάρχουν στην περιοχή τους και τα οποία αφού ενωθούν, σχηματίζουν τον ποταμό Σκουλικάρη που διασχίζει τους οικισμούς αυτούς.

18. Μετόχι Τζερμιάδω

Το μετόχι κτίστηκε από την αρχή του εποίκισμού του Οροπεδίου. Κοντά σ’ άλλα μετόχια: του Αλογόσπηλιοι, του Γαϊτανού, τα Σκαφίδια για τα οποία μιλήσαμε παραπάνω. Τα μετόχια αυτά που αναφέρονται στην απογραφή του Καστροφύλακα (1583) σιγά – σιγά απορροφήθηκαν από το μετόχι Τζερμιάδω και σήμερα ακούγονται σαν τοπωνύμια ή γειτονιές του χωριού.

Το μετόχι Τζερμιάδω, υπήρξε μεγάλο κατά τις Βενετσιάνικες απογραφές και έκτοτε εξελίχθηκε σε χωριό το μεγαλύτερο της επαρχίας Λασιθίου, εάν εξαιρέσουμε την απογραφή του 1951 κατά την οποία φέρεται το χωριό Αγ. Γεώργιος μεγαλύτερο. Γι’ αυτό υπήρξε ανέκαθεν ως πρωτεύουσα της επαρχίας Λασιθίου. Από το 1881 – 1900

υπήρξε έδρα του Δήμου Τζερμιάδω ενώ από το 1928 έως το 1998 αποτελούσε κοινότητα.

Εκτοτε, είναι έδρα του Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου, στην οποία υπάγονται και όλες οι πρώην κοινότητες, εκτός της κοινότητας Εξω Ποτάμοι που μαζί με τους οικισμούς Μέσα Ποτάμοι και Ρουσακιανά ανήκουν στο Δήμο Αγ. Νικολάου.

Το χωριό πήρε τ' όνομά του από τους Τζερμιάδες που ήσαν οι πρώτοι οικιστές του. Το επίθετο σήμερα σώζεται ως Τζερμιάς στο χωριό Τζερμιάδω, ως Τζερμινιάς στο χωριό Καμινάκι και ως Τζερμιαδιανός στο χωριό Μ. Λασιθί.

Ολη η περιοχή του Τζερμιάδω παρουσιάζει αρχαιολογικό ενδιαφέρον γιατί σε διάφορες τοποθεσίες εντός και εκτός του χωριού έχουν έρθει κατά καιρούς στο φως διάφορα ευρήματα νεολιθικής και μινωικής περιόδου, όπως είναι στο σπήλαιο της Τραπέζας (Κρόνιο) στον Αργουλέ, στα Σκαφίδια και αλλού, που χρονολογούνται πριν από το Δικταίο Αντρο.

19. Μετόχι Φαρσάρων

Είναι το μετόχι της οικογένειας των Φαρσάρων που πρωτοκατοικήθηκε μετά το 1463. Στην απογραφή του Καστροφύλακα αναφέρεται χωρίς κατοίκους, ενώ στην του Βασιλικάτα αναφέρεται κατοικημένο.

Σύντομα ενώθηκε με τον οικισμό Μαρμακέτω και αποτέλεσαν μια κοινότητα η οποία από το 1881 έως το 1900 ανήκε στον Δήμο Τζερμιάδω. Από το 1928 έως το 1998 μαζί με το χωριό Μαρμακέτω αποτελούν μια κοινότητα με έδρα το Μαρμακέτω. Εκτοτε, ανήκουν στον Δήμο Οροπεδίου Λασιθίου.

20. Μετόχι Ψυχρού

Ασφαλώς κτίστηκε πριν από το 1583 αφού αναφέρεται από τον Καστροφύλακα αλλά χωρίς κατοίκους. Κατά την απογραφή του Βασιλικάτα, φέρεται κατοικημένο και έκτοτε παρουσίασε σοβαρή πληθυσμιακή εξέλιξη και εξελίχθηκε σε χωριό, που σώζεται μέχρι σήμερα. Το έτος 1881 και το 1900 φέρεται έδρα Δήμου (του τότε Δήμου Ψυχρού), στον οποίο ανήκαν όλα τα χωριά και οι συνοικισμοί από τον Αγ. Γεώργιο μέχρι το Κάτω Μετόχι. Το 1928 γίνεται κοινότητα που κράτησε μέχρι το 1998. Τότε, με το σχέδιο "Καποδίστρια", όλα τα χωριά και οι συνοικισμοί του Οροπεδίου, υπήχθησαν στο νεοσύστατο Δήμο Οροπεδίου Λασιθίου με έδρα τον Τζερμιάδω.

Είναι η πατρίδα των ιστορικών προσώπων: Αντωνίου Παπαδάκη μεγάλου ευεργέτη του Πανεπιστημίου Αθηνών και του αδελφού του Ισμαήλ Φερίκ Πασά διοικητή του Αιγυπτιακού στρατού που κατέστρεψε το Λασιθί στην επανάσταση του 1866.

Το Ψυχρό έγινε παγκόσμια γνωστό λόγω του Δικταίου Αντρο, τόπου όπου γεννήθηκε ο πατέρας των Θεών και των ανθρώπων νεφεληγερέτης Δίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ

που φανερώνει τα μετόχια του Οροπεδίου Λασιθίου που παρέμειναν ως τοπωνύμια πληθυσμιακή εξέλιξη τους

Όνομασία απογραφές	Ενετικές απογραφές			Τούρκικες
α/α μετοχιού	1583	1630	1671	1781
1. Άγιοι Ανάργυροι	-	6 σπίτια	-	-
2. Αγ. Κύριλλος	-	-	-	-
3. Αγουστί	-	10 σπίτια	16 χαράτσα	72
4. Αλογόσπηλοι	-	-	-	-
5. Αλέξανδρος-Αγ. Πελαγίας	19 κάτ	3 σπίτια	-	-
6. Βασιλικού	29 κάτ	2 σπίτια	-	-
7. Βίδων	8 σπίτια	-	-	-
8. Γαϊτανού	-	-	-	-
9. Εντίχτης ή Χώνος	12 κάτοικοι	-	-	-
10. Καρδαμούτσα	-	6 σπίτια	-	-
11. Κερασά	-	3 σπίτια	-	-
12. Κλήμα	11 κάτοικοι	2 σπίτια	-	-
13. Γαϊδουρόμαντρα	6 σπίτια	-	-	-
14. Κοντού	2 σπίτια	-	-	-
15. Μαγατζέδες	30 κάτοικοι	3 σπίτια	-	-
16. Μόρο	4 σπίτια	-	-	-
17. Μούση	6 σπίτια	-	-	-
18. Μυγογιάννη	4 σπίτια	-	-	-

19. Σιδιακού	-	-
20. Σκαφίδια	4 σπίτια	
21. Σπέρα	-	-
22. Ταπεινού Ορφανού	-	-
23. Τζόγια	14 κάτοικοι 7 σπίτια	
24. Τζαγκαροχώρι	6 σπίτια	
25. Φοραδάρη	-	-
26. Ωχρα	6 σπίτια	

ΑΛΛΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Οι απογραφές του Καστροφύλακα (1583) και του Βασιλικάτα (1630) υπήρξαν πολύ ελλιπείς. Σε πολλά μετόχια λείπουν στοιχεία πληθυσμιακά.

Κατά την απογραφή του Καστροφύλακα ο πραγματικός πληθυσμός του Λασιθίου ήταν 257 κάτοικοι.

Κατά την Αιγυπτιακή απογραφή (1834) τα χωριά Αγ. Γεώργιος, Πλαθιανώ, Κουδουμαλιά και Αβρακόντε, είχαν όλα μαζί 100 οικογένειες.

Προ του 1951 το χωριό Πλαθιανώ είχε ενωθεί με το χωριό Αγ. Γεώργιο.

Τα χωριά της επαρχίας Λασιθίου παρουσίασαν την μεγαλύτερη πληθυσμιακή εξέλιξη κατά τις απογραφές του 1940, 1951, 1961 και 1928.

Στον πληθυσμό του χωριού Αβρακόντε, κατά την απογραφή του 1991, λογαριάστηκε και ο πληθυσμός του συνοικισμού Κουδουμαλιάς μετά του οποίου αποτελούσαν μια κοινότητα. Το ίδιο συνέβη και στην απογραφή του 2001.

Η ίδρυση των Δήμων Ψυχρού, είχε 2484 κατοίκους Χριστιανούς και 4 Τούρκους (2 στον Αγ. Γεώργιο και 2 στον Αβρακόντε) και ο Δήμος Τζερμιάδω είχε 2720 κατοίκους Χριστιανούς και 4 Τούρκους που έμεναν στο Τζερμιάδω.

Όλα τα σημερινά χωριά της επαρχίας Λασιθίου που ήταν έδρες κοινοτήτων προ του 1998, υπήρξαν έδρες ομώνυμων αγροτικών Δήμων το 1920.

Πώς πήραν τα ονόματά τους τα σημερινά χωριά της επαρχίας Λασιθίου.

Από τον πρώτο οικιστή τους (ανδρωνυμικά)

Τα χωριά Τζερμιάδω, Λαγού, Πινακιανώ, Φαρσάρω, Μαρμακέτω, Αβρακόντε, Μαγουλάς, και οι συνοικισμοί Πλατιανώ, Ρουσακιανώ, Ισμαηλινώ.

Το μοναδικό χωριό που διατήρησε την ονομασία του, είναι το Κάτω Μετόχι.

Από το όνομα δέντρων (φυτωνυμικά)

Το χωριό Κουδουμαλιά

Με όνομα αρχαϊκό είναι το χωριό Ψυχρό

Από την φυσιογνωμία του εδάφους

Τα χωριά Μέσα και Εξω Ποτάμοι, Μέσα Λασίθι, Μέσα Λασιθάκι, Καμινάκι.

Από το όνομα εκκλησίας

Τα χωριά Αγ. Γεώργιος, Αγ. Κωνσταντίνος, Αγ. Χαράλαμπος .

Για την αποστράγγιση του κάμπου του Οροπεδίου Λασιθίου, που λόγω της μακράς απαγόρευσης κατοίκησης και καλλιέργειάς του είχε βαλτώσει, ανοίχθηκαν με δαπάνες του Ενετικού κράτους οριζόντια και κάθετα χαντάκια που κατέληγαν στο Χώνο τις λεγόμενες "Λίνιες". Έτσι ο κάμπος χωρίστηκε σε 659 μεγάλα τετράγωνα τα λεγόμενα "Βουδέες". Κάθε Βουδέα είχε έκταση 30 μουζουριών σπόρου (Μουζούρι = μονάδα χωρητικότητας δημητριακών). Το βάρος του κυμαίνεται. Από τις 659 βουδέες οι 323 διανεμήθηκαν δωρεάν στους Ναυπλιώτες και Μονεμβασιώτες σαν αποζημίωση των περιουσιών που άφησαν εγκαταλείποντας την πατρίδα τους, με την υποχρέωση να παραδίδουν στους φορατζήδες Ενετούς που διέμεναν στου Μόρο και στους Μαγατζέδες το ένα δεύτερο της σοδειάς τους. Αυτό το πληρώνονταν προς 8 γαζέτες το μουζούρι. Την υπόλοιπη έκταση των 336 βουδέων την ενοικίαζαν σε κατοίκους των όμορων επαρχιών για μια 5ετία αντί 15-30 μουζούρια στάρι την κάθε μια. Η γη όμως εξακολουθούσε ν' ανήκει στο Ενετικό Δημόσιο και ξαναπαχτωνόταν μετά την 5ετία. Με τον τρόπο όμως αυτό, η γη εστερείτο ορισμένων έργων υποδομής όπως για παράδειγμα η διάνοιξη χαντακιών περιμετρικής των χωραφιών για την καλύτερη αποστράγγισή τους και επομένως την απόδοσή τους.

ΙΕΡΕΣ ΜΟΝΕΣ ΣΤΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Θα ήταν νομίζω μεγάλη παράλειψή μου, εάν στην παρούσα εργασία δεν ανέφερα και τις ιερές μονές του Οροπεδίου Λασιθίου εφόσον η ίδρυση και η λειτουργία τους συμπίπτει με την Ενετοκρατία.

Α. Ιερά μονή Κρουσταλλένιας

Είναι η πιο παλιά και η πιο ιστορική μονή του Οροπεδίου Λασιθίου. Για την χρονολογία της ίδρυσής της υπάρχουν δυο εκδοχές.

Η μια την φέρει να ιδρύεται κατά την Β΄ Βυζαντινή περίοδο (961 -1204). Την άποψη αυτή συμμαρτίζεται ο ιστορικός Σπυρίδων Ζαμπέλιος, ο οποίος αναφέρει ότι μετά την νίκη των επαναστατών στην σφοδρή μάχη που δόθηκε στην θέση Αποσελέμη το 1273, (επανάσταση Χορτατών) που άρχισε από το Οροπέδιο και κατά την οποία πληγώθηκε ο αρχηγός Γεώργιος Χορτάσης, οι μαχητές και νικητές Κρητικοί αποσύρθηκαν στο Οροπέδιο και κατασκήνωσαν στην ιερά μονή Κρουσταλλένιας για να γιορτάσουν την νίκη τους.

Επομένως, υπήρχε από τότε η μονή και ασφαλώς υπήρχε και προ της κατάληψης της Κρήτης από τους Ενετούς αφού στα πρώτα χρόνια τους δεν επέτρεπαν να κτίζονται ορθόδοξοι ναοί.

Η άλλη εκδοχή είναι ότι, ανάμεσα στους πρόσφυγες που έφεραν οι Ενετοί από το Ναύπλιο και την Μονεμβασιά, και τους δώρισαν χωράφια για καλλιέργεια, όπως προαναφέραμε, υπήρχαν και δυο μοναχές αδελφές η Παλαντία και η Θεοκλίτη κόρες του Φραγκίσκου Ντανασή. Η Παλαντία ήταν ηγουμένη στη μονή της Παναγίας του Σηλαίου και η Θεοκλίτη ηγουμένη στη μονή της Αγ. Μαρίας στην περιοχή των Καλαβρύτων.

Σαν ήρθαν στο Λασιθί, τους παραχωρήθηκε δωρεάν κλήρος 300 στρεμμάτων με την υποχρέωση να χτίσουν μέσα σε δυο χρόνια δυο μονές στο Οροπέδιο με τα ονόματα των μονών που είχαν εγκαταλείψει.

Η ηγουμένη Παλαντία έκτισε την μονή της Παναγίας πιθανώς το 1545, αλλά την ονόμασε Κρουσταλλένια, άγνωστο για ποιό λόγο, στη θέση που βρίσκεται σήμερα.

Αν θεωρήσουμε την πρώτη εκδοχή σωστότερη, η μονή θα καταστράφηκε μαζί με όλα τα χωριά μετά την πρώτη απαγόρευση κατοίκησης του Λασιθίου (1293). Επομένως, η ηγουμένη Παλαντία έκτισε τη μονή πάνω στα θεμέλια της πρώτης.

Η μονή Κρουσταλλένιας, υπήρξε πνευματικό και θρησκευτικό κέντρο της περιοχής και έπαιζε σπουδαίο ρόλο στα επαναστατικά συμβάντα τόσο επί Ενετοκρατίας, όσο και επί Τουρκοκρατίας. Εκεί ιδρύθηκε το 1850 μονοθέσιο Δημόσιο Δημοτικό Σχολείο για τα παιδιά του Αγ. Κωνσταντίνου, Μέσα Λασιθίου και Μέσα Λασιθακίου. Λειτουργήσε μέχρι το 1925-26 και ύστερα καταργήθηκε γιατί ιδρύθηκαν σχολεία στον Αγ. Κωνσταντίνο και Μ. Λασιθί.

Β. Μονή Αγίας Πελαγίας

Και η ηγουμένη Θεοκλίτη έκτισε μέσα στα τακτά όρια που της ορίσθηκε, το 1545 μονή στις δυτικές υπώρειες της Δίκτης, απέναντι από το χωριό Αγ. Κωνσταντίνος την οποία ονόμασε όχι Αγία Μαρίνα, αλλά Αγία Πελαγία. Ήταν γυναικεία μονή αλλά είχε μικρό χρόνο ζωής.

Λειτουργήσε μέχρι το 1583 και ύστερα διαλύθηκε, άγνωστο γιατί.

Γ. Μονή Βιδιανής

Η μονή Βιδιανής είναι πολύ νεότερη. Κτίστηκε το 1854 για χάρη της Ζωοδόχου Πηγής εκεί που άλλοτε βρισκόταν το μετόχι των Βίδων.

Λέγεται μάλιστα ότι οι κτήτορες ήσαν της ίδιας οικογένειας. Ήταν ανδρική μονή αλλά πυρπολήθηκε, εγκαταλείφθηκε και ερημώθηκε από τις ορδές του Ομέρ Πασά όταν το 1867 πάτησε το Λασιθί και κατέκαυσε και όλα τ' άλλα χωριά του. Σήμερα ανακαινίζεται.

Δ. Ιερά μονή Καλλέργη

Στις ιερές μονές του Οροπεδίου Λασιθίου οφείλουμε να αναφέρουμε και τη μονή Καλλέργη που βρίσκεται κοντά στο Καστέλι Πεδιάδας. Είναι αφιερωμένη στον Αγ. Ιωάννη. Όπως βλέπουμε, αν και δεν είναι μέσα στο Λασιθί, ανήκει στην μονή Βιδιανής. Είναι μετόχι της μονής αυτής. Κτίστηκε πιθανότατα κατά τα χρόνια της Ενετοκρατίας. Το μαρτυρούν τα θολωτά κτίριά της. Γραπτές μαρτυρίες για τη μονή υπάρχουν από το 1874. Τότε αγοράστηκε από τον ηγούμενο της ιεράς μονής Βιδιανής κ. Μεθόδιο Περάκη ο οποίος εγκατέστησε σ' αυτή αρκετούς μοναχούς. Πωλήτρια ήταν η Οθωμανίδα Σαληγά Λιατικοπούλα, ή Εσχιζοπούλα που είχε στην κατοχή της τα χωράφια μέσα στα οποία βρισκόταν η μονή. Στο πωλητήριο συμβόλαιο δεν αναφέρεται η μονή ασφαλώς για λόγους σεβασμού.

Μετά το θάνατο των μοναχών της, το μοναστήρι έπαυσε να λειτουργεί, εγκαταλείφθηκε το έτος 1947. Το 1990 εγκαταστάθηκε εκεί ο Αρχιμανδρίτης Ιερόθεος Αλεξάκης, ο οποίος την ανακαίνισε και την ανασυγκρότησε. Πέθανε όμως πρόωρα το 1998 και η μονή πάλι "ορφάνεψε". Σήμερα δεν έχει κανένα μοναχό. Λειτουργείται όμως ανά 15ήμερο και διοικείται από ιεροεπιστοασία.

Ε. Ιερά μονή Αγίων Αποστόλων

Κατά τα χρόνια της Εθνεγερσίας, και πριν απ' αυτά, λειτουργούσε μονή στην θέση Αλόιδα ανατολικά του χωριού Μ. Λασιθί, στο όνομα των Αγίων Αποστόλων. Είχε ελάχιστους μοναχούς. Όταν το 1823 ο Χασάν Πασάς πάτησε το Λασιθί το επεχείρησε

από ανατολάς, εφόσον το ασκέρι του είχε ανασχαιτισθεί τον προηγούμενο χρόνο από τους επαναστάτες στου Τσούλη το μνήμα και στην Αμπελο. Η επιχείρηση από ανατολάς ήταν ευκολότερη γιατί ήταν αφύλακτο το μέρος. Το Γενάρη λοιπόν του 1823, αφού κατέλαβε και κατέκαυσε την Κριτσά, στράφηκε προς το Λασίθι. Κατέβηκε από το Καθαρό, και περνώντας από την Αλόιδα κατέστρεψε τη μονή των Αγίων Αποστόλων. Οι ελάχιστοι μοναχοί της διασωθέντες, μετοίκησαν αργότερα στην ιερά μονή Κρουσταλλένιας. Η μονή Αγ. Αποστόλων έκτοτε δεν λειτούργησε. Σώζονται ερείπιά της.

ΘΕΟΜΗΝΙΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΔΗΜΙΕΣ

Αξίζει ν' αναφέρουμε ότι η Κρήτη, επομένως και το Λασίθι, δεν υπόφερε μόνο από το σκληρό δυνάστη κατά τα χρόνια της Ενετοκρατίας, αλλά εδοκιμαζόταν τακτικά και από καταστρεπτικούς σεισμούς. Ονομαστοί έμειναν οι σεισμοί του 1416, του 1596 και του 1604. Ο τελευταίος μάλιστα με τους μετασεισμούς του κράτησε αρκετό χρόνο. Ήταν καταστρεπτικός. Ο κόσμος δεν κοιμόταν μέσα στα σπίτια αλλά στο ύπαιθρο. Οι παραπάνω σεισμοί αποδεκάτισαν τον πληθυσμό του Λασιθίου. Εκτός από τους σεισμούς, ο τόπος υπέφερε συχνά από λειψυδρία, σιτοδεία, πείνα και μολυσματικές ασθένειες.

Ενας από τους σοβαρούς λόγους της συχνής πείνας ήταν ο σύρκος. Ήταν μια ασθένεια των φυτών και κυρίως των σιτηρών, που επιστημονικά λέγεται ερυσίβη των σιτηρών. Η ασθένεια, όταν πιάσει τα φυτά, ακόμη και σήμερα, κάνει μεγάλες καταστροφές. Κατ' αυτή συρκώνουν, όπως λέμε, τα φυτά που βρίσκονται σε μεγάλη υγρασία ιδίως την άνοιξη. Τα σιτηρά του Λασιθίου παλαιότερα και κυρίως μετά το 1574, οπότε υπήρχαν πολύ περισσότερες βροχές σε σύγκριση με σήμερα, υπέφεραν από σύρκο γιατί λόγω της γεωγραφικής διαμόρφωσής το, η αφούρα (ομίχλη) που πιάνει κάθε πρωί, δεν φεύγει εύκολα. Ανατέλει ο ήλιος, ζεσταίνει, βράζουν τα σπαρτά και δεν μεστώνουν. Το αμέστωτο στάρι δεν έκανε καλό ψωμί και το σπουδαιότερο, ήταν ακατάλληλο για σπορά. Τα χωράφια έμεναν άσπορα γιατί περίσσειος σπόρος δεν υπήρχε και αν ακόμη είχαν χρήματα να τον αγοράσουν. Ονομαστές ήταν οι σιτοδείες των ετών 1273, 1305 και 1306. Τότε δεν υπήρχαν και άλλα τρόφιμα και ο κόσμος του Λασιθίου τρεφόταν μόνο με χόρτα και φύλλα δέντρων.

Αξίζει επίσης εδώ ν' αναφέρουμε, ότι ο λιμός του 1273 προήλθε κυρίως από την ανομβρία. Τότε λέγεται ότι έβρεξε μόνο μια φορά το χειμώνα και οι κάτοικοι του Λασιθίου, μα και όλης της Κρήτης, πέθαιναν από έλλειψη τροφών.

Αλήθεια φαίνεται πολύ παράξενο να υποφέρει το Λασίθι από σιτοδεία και πείνα, ενώ εθεωρείτο τα χρόνια εκείνα ο σιτοβολώνας της Κρήτης και η στρεμματική του απόδοση ήταν τόσο μεγάλη ώστε έφθανε πολλές χρονιές στα εκατό χιλιάδες μουζούρια δηλαδή 1.536.000 κιλά.

Αυτή η διαπίστωση έκανε πολλούς γεωργούς των όμορων επαρχιών να γίνονται παχτωτές χωραφιών του Λασιθίου αφενός μεν για να βγάλουν άφθονο στάρι να θρέψουν τις οικογένειές τους, να πληρώσουν τους φόρους τους στους φοροεισπράκτορες Ενετούς, αλλά και για ν' αποφύγουν την υποχρεωτική ή δια της βίας στρατολόγησή τους για υπηρεσία στις Ενετικές γαλέρες ή στην ανέγερση Ενετικών φρουριών. Γιατί όποιος άπχτωνε και καλλιεργούσε κτήματα του Δημοσίου (το Οροπέδιο Λασιθίου είπαμε πως ανήκε στο Ενετικό Δημοσίο) είχε το προνόμιο της απαλλαγής.

Άλλου είδους θεομηνία ήταν οι πλημμύρες. Το Λασίθι από τα χρόνια εκείνα υπέφερε από πλημμύρες όμοιες μ' αυτές του φετινού Δεκέμβρη που κατά τους ειδικούς, νερό που φθάνει τους 15.000.000 τόνους κάλυψε μεγάλο μέρος του κάμπου καταστρέφοντας 4000 στρέμματα σιτηρών και οσπρίων. Το φαινόμενο παρουσιαζόταν παλαιότερα πιο συχνά λόγω των πολλών βροχοπτώσεων και χιονοπτώσεων. Ο χάνος, το χωνευτήρι που φεύγουν τα νερά προς την επαρχία Πεδιάδας, δεν είναι ικανός ν' απορροφήσει τις μεγάλες βροχοπτώσεις που αναγκαστικά κατακλύζουν το δυτικό κυρίως μέρος του κάμπου. Η προσπάθεια δε διάνοιξής του, ίσως φέρει τ' αντίθετα αποτελέσματα. Μόνο η διάνοιξη ενός τούνελ για την απορροή των υδάτων που λιμνάζουν και την διοχέτευσή τους στο προγραμματιζόμενο φράγμα Αποσελέμη ίσως να σώσει την κατάσταση.

Εκτός από τις θεομηνίες, η Κρήτη και μαζί της και το Οροπέδιο Λασιθίου υπέφερε από διάφορες μολυσματικές ασθένειες η κυριότερη από τις οποίες ήταν η πανώλης (η πανούκλα όπως την αποκαλούσε ο λαός). Ήταν μια φοβερή, θανατηφόρα ασθένεια που δίκαια ο κόσμος την ονόμαζε "μαύρο θάνατο". Την ξεχωρίζουμε από τις άλλες μολυσματικές ασθένειες της εποχής, γιατί ήταν η αιτία που εξολοθρέφτηκε ένα ολόκληρο χωριό του Οροπεδίου Λασιθίου, το Άγουςτί χωριό, που 'χε πόρτες 92 (οικογένειες) δηλαδή 300-400 κατοίκους και σ' ένα χρόνο δεν έμεινε παρά μόνο ένας κύρης και ένας γιος όπως αναφέρει και η Ιστορία μα και η παράδοση. Οι διασωθέντες μετοίκησαν στο χωριό Αβδού Πεδιάδας.

Η ασθένεια αυτή είχε από πολύ παλιά εξαπλωθεί σ' όλο τον κόσμο. Η εξάπλωση γινόταν ακαριαία. Οι Κρητικοί, λόγω της συχνής επικοινωνίας τους με τ' άλλα νησιά του Αιγαίου Πελάγους και τα παράλια της Μεσόγειος θάλασσας την έφεραν στο νησί άθελά τους. Εμφανίστηκε και εξαπλώθηκε σε πολλά μέρη του κόσμου μετά το 1291. Ετσι, την βρίσκουμε το 1376, το 1456, το 1464, το 1471, το 1780 κ.λ.π. να ταλαιπωρεί και να σκοτώνει τον κόσμο. Στην Κρήτη ειδικά, μεταδόθηκε το 1571, το 1625, το 1720, το 1789 κ.λ.π. Από στατιστικές των θανάτων εξαιτίας μολυσματικών νόσων, μαθαίνουμε ότι υπήρξε η πιο θανατηφόρα. Πολλές φορές ερήμωσε ολόκληρα γεωγραφικά Διαμερίσματα.

Η ασθένεια παρουσιαζόταν απότομα. Ο ασθενής παρουσίαζε υψηλό πυρετό, σκοτωδίνες, δυνατούς πόνους σ' όλο το σώμα.

Γέμιζε το σώμα εξογκώματα μέσα σε λίγα λεπτά μαλακά ή σκληρά που έφθαναν κάποτε το μέγεθος αυγού. Όταν ήσαν σκληρά, ο θάνατος ήταν βέβαιος και άμεσος. Οι γιατροί της εποχής, δεν πρόφθαιναν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους. Κολούσαν την ασθένεια και τους περίμενε η ίδια τύχη. Μα και οι παππάδες που έτρεχαν να μεταλάβουν τους ετοιμοθάνατους, πάθαιναν το ίδιο. Στο τέλος έπαυαν να τους υπηρετούν και να τους προστατεύουν ακόμη και οι στενοί συγγενείς τους. Ετσι έμεναν αβοήθητοι χωρίς τροφή και νερό και πέθαιναν μένοντας άταφοι βορά στα αρπακτικά όρνεα.

Στο Αγουστί χωριό, που είχε την τύχη αυτή ασφαλώς διαδόθηκε το 1789, αφού κατά την απογραφή του 1780 φέρεται με 92 χαράτσια.

Στο χώρο της αυλής του σωζόμενου ιερού ναού του Αγίου Γεωργίου, έκανα δεντροφύτευση το έτος 1964 μαζί με τους μαθητές των ανωτέρων τάξεων του Δημοτικού Σχολείου Αγίου Γεωργίου. Κατά την εξόρυξη των λάκων, συναντήσαμε ομαδικούς τάφους με ανθρώπινους σκελετούς. Σ' άλλα χωριά του Οροπεδίου δεν μεταδόθηκε η επάρατη νόσος.

Το έτος 1894 ο Γαλλοελβετός Αλεξάντερ Γιέρσιν γιατρός, ανακάλυψε ότι η ασθένεια της πανούκλας οφείλεται σε βακτηρίδιο, το βακτηρίδιο της πανώλης μεταδίδεται στον άνθρωπο από τους ψύλλους των ποντικών και από άνθρωπο σε άνθρωπο με τα σταγονίδια της αναπνοής. Μετά την ανακάλυψη των αντιβιοτικών, η ασθένεια καταπολεμήθηκε και σήμερα σχεδόν έχει εκλείψει.

Η λέξη πανούκλα σήμερα λειτουργεί μόνο στο επίπεδο συμβολισμού υποδηλώνοντας ένα μεγάλο κακό.

Η φράση "απ' έξω κούκλα και από μέσα πανούκλα" λέγεται για να τονίσει την αντίφαση που εμπεριέχεται συχνά σε πρόσωπα ή καταστάσεις

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ανασκαλεύοντας την ιστορική μνήμη, βρήκα πως η ιστορία του Οροπεδίου Λασιθίου κατά τα χρόνια της Ενετοκρατίας (1204-1669) είναι φτωχή, φτωχότατη θα' λεγα. Γι' αυτό, αν και δεν είμαι ειδικός, πήρα την μεγάλη, την τολμηρή απόφαση να την ερευνήσω με σκοπό να ρίξω όσο φως μπορέσω στην σκοτεινή αυτή περίοδο.

Η εργασία που παρουσιάζω σήμερα "Το Οροπέδιο Λασιθίου επί Ενετοκρατίας" γνωρίζω εκ των προτέρων ότι είναι ελλιπής, γι' αυτό ζητώ την επιείκεια των αναγνωστών της. Και είναι φτωχή γιατί οι ιστορικές μνήμες των σημερινών κατοίκων πληροφοριοδοτών και τα γραπτά μνημεία είναι ελάχιστα την περίοδο εκείνη επομένως και η διείσδυση στο χρόνο είναι πολύ δύσκολη. Έκανα όμως μια αρχή, έδωσα μια νύξη σ' αυτούς που θα' θελανε ν' ασχοληθούν περισσότερο με το θέμα.

Η κατοικία, οι καταχρήσεις των Ενετικών Αρχών, η όλη συμπεριφορά των Ενετών υπαλλήλων, των οποίων μοναδικός σκοπός ήταν ο άμεσος πλουτισμός, οι υπερβάσεις, οι σφετερισμοί σε βάρος των κατοίκων της Κρήτης, το φεουδαλικό σύστημα διοίκησης, η αντικατάσταση του Ορθόδοξου ανώτατου κλήρου με καθολικούς, το μοίρασμα της γης από τους κατακτητές και η υποχρέωση των δύστυχων πολιτών να εργάζονται σαν είλωτες και να επιστρατεύονται δια της βίας για υπηρεσία στις Ενετικές γαλέρες, ή για ανέγερση φρουρίων, ήσαν μερικά από τα αίτια των συχνών εξεγέρσεων του αδούλωτου Κρητικού λαού.

Οι εξεγέρσεις αυτές, 27 τον αριθμό, υπήρξαν καρπός των φρικτών περιπετειών και δεινοπαθημάτων του υπερήφανου Κρητικού λαού.

Οι εξεγέρσεις αυτές, 27 τον αριθμό, υπήρξαν καρπός των φρικτών περιπετειών και δεινοπαθημάτων του υπερήφανου Κρητικού λαού.

Οφείλονταν εκτός των παραπάνω αφορμών και στην αρπακτικότητα και την απληστία των ευγενών Ενετών, των φεουδαρχών και των υπαλλήλων τους, οι οποίοι χρηματίζονταν ασυστόλως πουλώντας δικαιοσύνη και συναγωνίζονταν ποιός θα απομυζήσει το περισσότερο αίμα των φτωχών χωρικών της Κρήτης.

Ο Κρητικός λαός δεν δέχτηκε και τότε, όπως πάντα, την υποδούλωση, τον εξευτελισμό και την ταπείνωση, γι' αυτό και ο λαϊκός ριμαδόρος δεν παρέλειψε να τραγουδά και να παϊνά την Κρήτη του:

*"Κρήτη μου όμορφο νησί, Κρήτη λεβεντογέννα
που γράφειτ' η ιστορία σου κάθε φορά με αίμα.
Κρήτη στο άγιο χώμα σου στο αιματοβαμμένο
που το κλαδί της λευτεριάς εκείά' ναι φυτεμένο.
Κρήτη που δε γονάτισες ποτέ σου σε κανένα
κι όσοι εχθροί σ' αγγίξανε το πλήρωσαν με αίμα,
Λεβεντογέννα Κρήτη μας, Κρήτη μας δοξασμένη
ξέρει ο κάθε Κρητικός να ζει και να πεθαίνει".*

Η με πρωτοφανή σκληρότητα κατεδάφιση των σπιτιών, των χωριών, που υπήρξαν στο Οροπέδιο Λασιθίου προ της Ενετοκρατίας, ο ξεριζωμός των οπωροφόρων δέντρων και αμπελιών, η απαγόρευση καλλιέργειας του κάμπου και το διώξιμο των κατοίκων του επί 200 και πλέον χρόνια (1293-1515) και η γενική ερήμωσή του, έσβησαν την Ιστορία του όχι μόνο αυτή την περίοδο, αλλά και την προ της Ενετοκρατίας. Ετσι δεν γνωρίζουμε τίποτε για την μακρά περίοδο της Βυζαντινοκρατίας στην Κρήτη. Ούτε ποιά χωριά υπήρχαν, ούτε πώς τα έλεγαν, ούτε ποιός ήταν ο πληθυσμός και η πρόοδός τους. Τα μοναδικά βυζαντινά λείψανα ήταν η εκκλησία του Αγ. Γεωργίου στο Αγουσί χωριό, η εκκλησούλα της Αγ. Άννας στο νεκροταφείο του Τζερμιάδω και τα ερείπια της εκκλησίας Σεργίου και Βάκχου κοντά στο νεκροταφείο του Αγ. Χαραλάμπους.

Οι εκάστοτε παχτωτές του Λασιθίου απαλλάσσονταν από τις αγγαρείες στο κτίσιμο των τειχών και των φρουρίων και από τις Ενετικές γαλέρες, γιατί με τους φόρους που πλήρωναν βοηθούσαν το Ενετικό κράτος.

Για το Αγουσί χωριό έχουμε τις αντιρρήσεις μας κατά πόσο ήταν Βυζαντινό χωριό ή όχι, εφόσον ο πρώτος του οικιστής ο Αυγουστίνι ήταν Ενετός, εκτός και αν κτίστηκε πάνω στα ερείπια του Βυζαντινού χωριού, του οποίου το όνομα δεν γνωρίζουμε.

Η ζωή των εποικιστών του Οροπεδίου Λασιθίου μετά την άρση της απαγόρευσης κατοίκησης του το 1514 ήταν πολύ δύσκολη, μίζερη θα έλεγα, γιατί ήταν υποχρεωμένοι να ζουν σε μικρούς οικισμούς απομονωμένοι και ξεκομμένοι κοντά στη γη που είχαν παχτώσει να καλλιεργούν.

Η γη δεν απέδιδε όσο έπρεπε γιατί τα σιτηρά που έσπερναν σύρκωναν κάθε χρόνο λόγω της μεγάλης υγρασίας, δεν μέστωναν και οι παχτωτές δεν μπορούσαν να εξασφαλίσουν το ψωμί της οικογένειάς τους και είχαν να πληρώσουν και τα παχτωτικά σε σιτηρά πάντοτε.

Διέμεναν σε χαμόσπιτα και πρόχειρες καλύβες γιατί κανονικά σπίτια μόνιμα απαγορεύονταν να χτίσουν. Εξάλλου, ο χρόνος της παραμονής τους στο Οροπέδιο ήταν μόνο για να σπείρουν και να θερίσουν και ύστερα έπρεπε να επανέλθουν στα κατωμέρια στις όμορες επαρχίες όπου είχαν τη μόνιμη κατοικία τους. Το περιβάλλον ήταν άγριο, εχθρικό και ανθυγιεινό.

Στο Οροπέδιο Λασιθίου, λόγω της ιδιομορφίας του, φώλευαν οι επαναστάτες, οι "αετοί" της ελεύθερης σκέψης, και της ελευθερίας, οι άνθρωποι που δεν προσκύνησαν τους κατακτητές. Κατακτητής δεν κατοίκησε ποτέ στο Οροπέδιο. Ετσι εξηγείται γιατί στον τόπο αυτό δεν υπάρχουν μεσαιωνικά μέγαρα Ενετών αρχόντων και αρχοντορωμαίων Κρητικών. Γιατί δεν υπάρχουν πύργοι και Βενετσιάνικα φρούρια ούτε Τούρκικα τζαμιά και μιναρέδες.

Βιβλιογραφία:

- Νικ. Ζουδιανού : Ιστορία της Κρήτης επί Ενετοκρατίας
Στέργιου Σπανάκη : Πόλεις και χωριά της Κρήτης, τόμοι 2.
Στέργιου Σπανάκη : Η Κρήτη
Γ. Παναγιωτάκη : Το Λασιθί
Εμμ. Μπελιβάνη : Τα λαογραφικά του Αγίου Γεωργίου Λασιθίου.
Σύλλογος Πολιτιστικός Αβρακοδιανών-Κουδουμαλιανών: Αβρακόντες.
Στελ. Μαρινάκη : Ενοριακά Μοναστήρια της Κρήτης. Μ. Κρουσταλλένιας.
Ι.Μ. Καραβολάκη : Ιερά Μονή Κρουσταλλένιας
Στ. Σπανάκη : Συμβολή στην ιστορία του Λασιθίου
Ν. Ψιλάκη : Μοναστήρια και ερημητήρια της Κρήτης.
ΤΕΕ-TAK : Περιοδικό ΤΑΥ.

